

Nr 4.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående riktlinjer för lärarutbildningens ordnande jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 31 mars 1950 dagtecknad proposition, nr 219, angående riktlinjer för lärarutbildningens ordnande, vilken proposition hänvisats till särskilda utskottet, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att godkänna följande riktlinjer för ordnandet av vissa lärargrupperns egentliga yrkesutbildning:

1. I den ordning och till det antal som framdeles bestämmes skola lärarutbildningsanstalter av ny typ inrättas, avsedda att meddela egentlig yrkesutbildning för ämneslärare, mellanskollärare och eventuellt småskollärare ävensom, i den mån sådant i vederbörlig ordning bestämmes, för olika grupper av speciallärare.

2. Den egentliga yrkesutbildningen för ämneslärare, mellanskollärare och småskollärare skall från tidpunkt, som senare bestämmes, omfatta dels utbildning vid lärarutbildningsanstalt, dels viss aspiranttjänstgöring.

3. Utbildningen av mellanskollärare skall vara grundad på ett kunskapsmått, i huvudsak motsvarande gymnasiekurs.

4. Den egentliga yrkesutbildningen för småskollärare skall från tidpunkt, som senare bestämmes, tills vidare vara grundad på en ettårig allmänbildande kurs, baserad på ett kunskapsmått i huvudsak motsvarande realexamen.

I samband härmed har utskottet till behandling förehåft följande till utskottet remitterade motioner, nämligen

dels de båda likalydande motionerna I: 507 och II: 601 av herrar Eskilsson och Lundqvist samt herrar Hæggbloom och Hagård, i vilka hemställts, att riksdagen vid ställningstagandet till förevarande proposition måtte beakta vad motionärerna anfört;

dels de båda likalydande motionerna I: 529 och II: 628 av herr Näsgård samt herrar Persson i Norrby och Svensson i Stenkyrka i vilka hemställts, att riksdagen måtte uttala sig för att den nuvarande fyraåriga seminarieutbildningen ges stadigvarande karaktär såsom alternativ till den föreslagna utbildningen vid lärarhögskola, så att icke lärarutbildningen för mellanskolestadiet uteslutande reserveras för dem som avlagt studentexamen;

dels ock de båda likalydande motionerna I: 527 och II: 629 av herr *Ohlon* samt fröken *Vinge* och herr *Nestrup*, i vilka hemställts, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t hemställa, att sådana åtgärder vidtagas, att läroverkslärarutbildningen vid provårsanstalterna bättre än nu motsvarar sitt ändamål, varvid de synpunkter böra vara vägledande, som föresvävat skolkommisionen vid dess skissering av de planerade lärarhögskolorna.

Beträffande motiveringen för de motionsvis gjorda yrkandena hänvisas till den följande redogörelsen.

I statsrådsprotokollet (s. 5—19) har departementschefen först lämnat en redogörelse för den nuvarande lärarutbildningens organisation, till vilken här må hänvisas.

1. Allmänna synpunkter på lärarutbildningen.

Efter att ha återgivit vissa allmänna uttalanden av skolkommisionen m. fl. rörande den lämpligaste utformningen av lärarutbildningen har *departementschefen* för egen del gjort följande allmänna reflexioner i ämnet.

»Det är blott som sig bör, att man inför en stundande reform av lärarutbildningen söker klargöra, vilka egenskaper det är som göra en god lärare. Listan blir lång, den kommer att upptaga flertalet goda mänskliga egenskaper, och de skola alla vara förenade i en person.

I framtidens svenska skola måste dock helt vanliga lärare undervisa helt vanliga barn. Det blir inte i överskådlig tid något överflöd på lärarkraft; ett urval bör ske bland aspiranterna, men man kan icke nöja sig med att taga emot de bästa, snarare måste man inskränka sig till att utesluta de klart olämpliga.

Lärarutbildningen kan dock göra något för att hjälpa till rätta även dem, som icke av naturen särskilt utrustats för lärarkallet. Den kan lära en ännu formbar ung människa, huru hon skall komma förbi sina svaga punkter, den kan uppmuntra den försagde och lära honom göra det bästa möjliga av sina personliga tillgångar, och den kan visa den självgode, huru stort arbetsfältet är och vilket arbete det kräver, om man skall komma till ett resultat. En erfaren handledare minns säkert från sin praktik unga lärare, som kämpat med mycket stora nybörjarsvårigheter, men likväl, sedan de lärt sig att uppbära sin roll, blivit ganska goda lärare.

Det kan emellertid icke råda mycken tvekan om att den första förutsättningen för att läraren skall lyckas är, att han väl och på ett personligt sätt behärskar sitt stoff. »Det gives flera metoder att föredraga vad man rätt vet, men det gives i sanning ingen att rätt föredraga vad man vet illa eller till hälften», säger *Tegnér* i ett av sina skoltal. Erfarenheterna från 1800-talets folkskollärarutbildning visa klart och tydligt, vart det bär hän, om kunskapsbasen göres för smal och undervisningstekniken alltför mycket sättes i centrum. En lärare måste ha gått så långt i studierna, att han kan taxera en kunskapsdetalj efter dess faktiska värde för de uppväxandes utbildning, och han måste ha den vidsynthet, som kräves för att mönstra ut det som blivit föråldrat, även om det råkar vara någon av hans käraste käpphästar. Han måste också ha kunskaper nog för att gå vidare och förnya sitt

kunskapsförråd. Ingen institution för lärarnas utbildning kan ge sina lärjungar *allt* de behöva för arbetet i skolan; lärarutbildningen bör ge den unge läraren en god start, men det kommer an på honom själv att fullfölja verket.

Självfallet måste lärarutbildningens innehåll städse avpassas efter skolans föränderliga behov. Ganska mycket nytt pockar på sin plats i lärarutbildningen, kommissionens inventering av behoven har givit ett blott alltför rikt resultat. Det är väl ingen överraskning att finna, att kommissionen särskilt har framhållit behovet av en förbättrad psykologisk orientering. Har man en gång godtagit tesen, att barnet självt skall vara riktpunkten för lärarens arbete, kan kravet på en god utvecklingspsykologisk skolning för de blivande lärarna icke avvisas. Även i övrigt har den psykologiska forskningen framställt hjälpmedel och lett till resultat, som icke böra vara obekanta för aktiva lärare. Jag är ense med kommissionen om att det psykologisk-pedagogiska inslaget måste tillmätas ett utrymme i lärarutbildningen, som fullt motsvarar dess betydelse för den moderna skolan.

För organisationen av de blivande lärarutbildningsanstalterna är det främst nödvändigt att taga ställning till det gamla spörsmålet, huruvida ämnesstudier och praktisk utbildning skola gå parallellt eller anordnas som på varandra följande led i lärarutbildningen. De skäl, som av folkundervisningskommittén på sin tid anfördes till förmån för en förberedande utbildning inom de allmänna skolstudiernas ram och en därpå byggande fackbildning ha behållit sin friskhet, motskälerna ha successivt försvagats, i mån som nya högre skolor ha upprättats och allt ivrigare utnyttjats av bildningsintresserad ungdom från alla samhällslager. Medan fordom många av de blivande folkskollärarna voro mogna män, innan de bestämde sig för sitt yrke, har det nu blivit allt vanligare, att allmänbildande studier påbörjas i mycket unga år utan alltför preciserade yrkesplaner och att yrkesvalet sker senare på lämplig punkt av studiegången. Det är tydligen önskvärt, att specialiseringen på lärarbanan icke sker vid en tidpunkt, då den studerande ännu är ur stånd att bedöma sin fallenhet och sitt intresse för lärarkallet. Beaktas detta, skulle planläggningen av de blivande klasslärares utbildning i princip närma sig till den studiegång, som länge praktiserats för läroverkslärarna. I likhet med skolkommissionen och skolöverstyrelsen anser jag, att icke blott den nuvarande utbildningsgången för läroverkslärarna bör i sina stora drag bibehållas med dess uppdelning i akademiska ämnesstudier och en därefter följande egentlig yrkesutbildning utan även en liknande väg sökas för klasslärarna; den komme att kännetecknas av en första allmänbildande etapp av gymnasial karaktär och en därpå följande yrkesutbildning vid fackutbildningsanstalt av högskolekaraktär. Till de jämkningar i detta program, som bliva en följd av under den närmaste framtiden rådande förhållanden, återkommer jag i det följande.»

2. Läraraspiranternas ämnesstudier.

Utredningar och yttranden.

a. Den akademiska utbildningen för ämneslärare.

Filosofisk ämbetsexamen. Det kan icke råda mycken tvekan om att den nuvarande ämbetsexamen förmått hävda sig som en i stort sett ändamålsenlig form av läroverkslärares teoretiska utbildning i sina ämnen.

Universitetsberedningen påpekar, att under tiden 1831—1907 medellivslängden för en akademisk examensordning endast obetydligt översteg 15 år, medan den nuvarande ämbetsexamen redan, i stort sett oförändrad, har bestått i mer än 40. Det är emellertid uppenbart, säger beredningen, att en examen, som ursprungligen väl fyllde sin uppgift, småningom kan bli mindre lämpad för sitt syfte, allteftersom ändrade förhållanden inträda. Vissa reformer av ämbetsexamen måste nu övervägas, men det står klart, att den kritik, som har framförts mot själva examens konstruktion, icke varit principiellt mera genomgripande, än att man kan bygga reformarbetet på den nuvarande ämbetsexamens grund.

Oomtvistad är sålunda ämbetsexamens dubbla uppgift att giva de studerande en fast vetenskaplig grund och att förbereda dem för verksamhet i skolans tjänst. »Ämbetsexamen bör vara en lärarexamen», skriver *skolkommissionen*, »men den bör också kunna utgöra den naturliga språngbrädan för fortsatt vetenskapligt arbete.»

Kritiken mot ämbetsexamen har avsett dels kursinnehållet dels ock studietidens längd. I det förstnämnda hänseendet framhålles studieplanernas bristande anpassning efter skolans krav och angelägenheten av ett nära samarbete mellan universitet och skola vid fastställandet av respektive studie- och kursplaner. De väsentligaste anmärkningarna mot ämbetsexamen ha emellertid gällt studietidens längd.

Gång efter annan har i framställningar från berörda parter och i offentliga utredningar fastslagits, att den faktiska studietiden alltför mycket kommit att överstiga den beräknade. Denna uttänjning av de akademiska studierna återverkar på flera områden och har framkallat livliga yrkanden på snara och effektiva motåtgärder.

Enligt stadgan angående filosofiska examina stadfäster kanslern studieplaner för de akademiska examina. Planen för ämbetsexamen skall utgå från en normalt tid av högst sju lästerminer. Det har ansetts, att denna tid skall avse en minimiexamen, som enligt examensstadgan omfattar sju betygsenheter och inbegriper kurs i pedagogikens teori och historia. I normalstudietiden inräknas icke tid, som åtgår för förvärvsarbete, militärtjänstgöring, fyllnadsprövningar efter studentexamen och dylikt eller som går förlorad till följd av sjukdom, men däremot skäligen årlig semestertid.

Även med dessa preciseringar blir dock begreppet normalt tid tämligen obestämt, emedan studietiden för en viss kurs i hög grad beror av den enskilde studentens begåvning. *1945 års akademikerutredning* har för vissa studentårgångar beräknat den studietid (med avdrag för studiehinder men ej för semester), som underskridits av halva antalet av dem som avlagt ämbetsexamen och överskridits av de övriga, den s. k. medianstudietiden. Resultatet framgår av följande tablå:

Studenttårgång	Studietid, terminer
1920	8,8
1925	9,4
1930	11,2
1935	10,4

De faktiska studietiderna överstiga enligt denna statistik avsevärt de beräknade 7 terminerna. Härvid bör dock uppmärksammas, att flertalet av de avlagda examina med en eller annan betygsenhet överstiger den minimi-examen, som ligger till grund för beräkningen av normaltiden.

Den tid, ett visst betyg kräver, varierar icke så litet alltefter ämnets natur och examinatorernas fordringar. Enligt en av *universitetsberedningen* publicerad statistik (SOU 1949:54 s. 19) uppgick sålunda nettostudietiden för två betyg vid mitten av 1940-talet vid Stockholms högskola till 11 månader i engelska och 23 månader i romanska språk och vid Lunds universitet till 9 månader i engelska och 16 i romanska språk. »Ehuru de statistiska undersökningar för vilka sist redogjorts omfatta ett ganska litet material, torde de ändock ådagalägga, att vissa ämnen fordra en så lång studietid, att nettostudietiden för examen särskilt i vissa kombinationer måste överstiga den stadgade normaltiden», skriver universitetsberedningen. De visa dessutom, framhåller beredningen, att studietiden för ämbetsexamen ytterligare förlängts sedan 1930-talets början.

För blivande kristendomslärare torde studietiden ligga ännu högre. Möjligt understiger studietiden fram till teologie kandidatexamen något tiden för en filosofisk ämbetsexamen, men därtill skall läggas de filosofiska studier teologerna måste underkasta sig för lärarkompetens i ett biämne, vanligen historia med samhällslära eller modersmålet.

Kostnaderna för avläggande av en ämbetsexamen uppskattas av *student-sociala utredningen* (SOU 1948: 42) till 19 300 kronor och för avläggande av teologie kandidatexamen till 17 100 kronor, allt enligt 1948 års prisläge.

I den nyss anförda statistiken hade tidsförlust på grund av studiehinder av olika slag fråndragits. Insamlar man uppgifter rörande bruttostudietiden — utan alla avdrag — kommer man till ännu högre siffror, som i vissa sammanhang kunna vara av intresse. *Skolkommissionen* meddelar en statistik av detta slag, utförd år 1946 på uppdrag av Uppsalaavdelningen av Sveriges yngre läroverkslärares förening och Sveriges yngre naturvetares förening. Den avser genomsnittlig studietid för filosofisk ämbetsexamen vid Uppsala universitet inom de matematisk-naturvetenskapliga ämnesgrupperna. Utvecklingen för tiden 1930—44 framgår av följande tabell; bruttostudietiderna närma sig enligt denna statistik dubbla normaltiden.

Å r	Antal examina	Medel- ålder år	Antal studie- terminer	Betygs- summa	Terminer per betyg	Terminer per 7 betyg
1930—34	111	26,0	12,1	7,58	1,60	11,2
1935—39	103	26,2	13,2	7,81	1,70	11,9
1940—44	68	27,3	14,5	7,56	1,92	13,3

Även om den anförda statistiken har rätt begränsad räckvidd, vittnar den dock obestriddligen om en utveckling, som måste framkalla allvarliga bekymmer.

Skolkommissionen jämför olika akademiska utbildningsvägar:

»Enligt 1945 års akademikerutredning utgör nettostudietiden (medianvärde) för årgång 1935 för teologie kandidatexamen 5,3 år, för juris kandidatexamen 4,3 år och för civilingenjörsexamen 3,8 år. Skillnaden mellan studietiden för dessa examina och den cirka sexåriga studietiden för ämbetsexamen är icke oväsentlig, och starka ekonomiska skäl talar för en utjämnning av studietiderna. Den nuvarande onormalt långa studietiden för ämbetsexamen äventyrar med nuvarande lönesättning rekryteringen till lärarbanan. Man synes ha två utvägar att välja mellan, antingen en avsevärd höjning av lönerna eller en förkortning av studietiden. Så snart det statsfinansiella läget medger, torde den förra utvägen böra prövas, men för närvarande synes man inte kunna undgå att tillgripa även den senare.» (S. 386.)

Om minimifordringarna i examen nedskrivs från 7 till 6 betygsenheter och den obligatoriska pedagogikkursen överflyttas till den egentliga yrkesutbildningen, bör det enligt kommissionens mening icke vara omöjligt att genom rationalisering av studierna och bättre anpassning av kurserna till skolans behov åter nedbringa studietiden till en normalt tid av sju eller högst åtta terminer.

I en utredning angående lärarbristen, som den 15 april 1948 överlämnades till Kungl. Maj:t, citerar även *skolöverstyrelsen* den sist anförda statistiken och förordar en reduktion av den effektiva studietiden till det ursprungligen avsedda. Detta skulle medföra en betydande engångsvinst i lärarkraft.

»Sannolikt skulle de indirekta verkningarna dock bli av större betydelse. Rekryteringen av lärarbanan skulle stimuleras. Många studenter rygg nu av naturliga skäl tillbaka för de ekonomiska påfrestningarna under den långa studietiden och se sig i första hand om efter banor, som snabbare giva en dräglig inkomst. I belysningen av de siffror, som överstyrelsen i det föregående framlagt, framstår därför beskärningen av utbildningstiden som ett oeftergivligt led i åtgärderna för en nödortförlig täckning av lärarbehovet. Och det är lika uppenbart att det som skall göras måste ske mycket snart. Inför de snabbt växande behoven är det icke lätt att försvara ett uppskov.»

I cirkulärskrivelse den 22 augusti 1941 till de filosofiska fakulteterna har *universitetskanslern* uttalat önskvärdheten av att den faktiska studietiden

bringas till bättre överensstämmelse med examensstadgans bestämmelser. Åtskilliga enskilda ämnesrepresentanter torde i överensstämmelse härmed ha vidtagit åtgärder för att beskära kurserna, men skolkommissionen anser icke, att frågan i dess helhet därigenom har förts fram till en rationell lösning. Strävandena att begränsa studietiden få den avsedda effekten, endast om de uppbäras av ledande universitetskretsar, betonar *skolöverstyrelsen* och fortsätter:

»I det enskilda fallet beror ofantligt mycket av fackrepresentantens förmåga och vilja att beakta även de utomakademiska förhållanden, som i så hög grad påverkas av de akademiska lärarnas ställningstagande. I den allmänna diskussionen har emellanåt framförts tanken, att den teoretiska lärutbildningen borde helt eller delvis skiljas från universiteten och förläggas till särskilda lärarhögskolor. Vilken spridning dylika tankegångar i framtiden komma att få, torde i hög grad bero av universitetens förmåga att reformera kunskapskraven, så att de icke bliva till hinder för tillfredsställandet av obestridliga samhällsbehov. För sin del finner överstyrelsen värdet av de fria universitetsstudierna så uppenbart, att överstyrelsen med största beklagande skulle se en utveckling, som kunde leda till att universitetens förmåga att sörja för utbildningen av ett tillräckligt antal lärare måste sättas i fråga.»

De akademiska kollegierna synes ganska allmänt beredda att acceptera en sänkning av betygsfordringarna i ämbetsexamen från 7 till 6 enheter och givetvis även överflyttningen av pedagogikkursen till lärarhögskolorna.

Kommissionens uppfattning finner stöd även på skolmannahåll. Ganska väl torde den allmänna meningen i kollegierna uttryckas genom följande uttalande av *Allmänna adjunktsföreningen*:

»Beträffande de akademiska studierna för gymnasie- och realskollärare vill adjunktsföreningen med instämmande understryka kommissionens förslag om att ämbetsexamen, utan att studierna förlorar sin vetenskapliga halt, blir en examen direkt inriktad på läraryrket, samt att studieplanernas innehåll fastställas efter överläggningar mellan representanter för universitet och skola. Att en minskning av studietiden för såväl ämbetsexamen som licentiatexamen är nödvändig, torde vara odisputabelt. Av vikt är endast, att denna minskning åstadkommes genom en rationalisering av studierna, och att den inte får till följd en sänkning av nivån.»

Universitetsberedningen finner det ytterst angeläget, att en effektiv förkortning av den ämnesteoretiska lärutbildningen kommer till stånd. Beredningen har med tillfredsställelse kunnat konstatera, att vid förhandlingar med de akademiska lärarna dessa i allmänhet intagit en positiv inställning till strävandena att nedbringa studietiden för ämbetsexamen. En sådan förkortning är enligt beredningens mening nödvändig alldeles oberoende av den för tillfället rådande lärarbristen.

Beredningen diskuterar först den ifrågasatta minskningen av betygssumman i en minimiexamen från 7 till 6 betyg. Då sänkningen bestämt

förordats från skolhåll, torde inga betänkligheter med hänsyn till lärarkretsens krav kunna anföras mot att gränsen drages vid 6 betygsenheter. Icke heller med hänsyn till ämbetsexamens karaktär av vetenskaplig preliminärexamen torde något vara att erinra mot sänkningen. I den nuvarande filosofie kandidatexamen, vilken även tjänar som grund för fortsatta vetenskapliga studier, fordras endast 6 betygsenheter, och detta har i praktiken allmänt ansetts vara tillfyllest.

Däremot tager beredningen bestämt avstånd från förslaget om ytterligare nedskrivning av fordringarna. »En så stark begränsning som till 5 betygsenheter torde varken vara befogad med hänsyn till vetenskapsområdenas tillväxt eller med hänsyn till andra faktorer. Från ansvarigt skolhåll har ej framförts så långtgående förslag, och en sådan examen skulle näppeligen vara tillräcklig kvalifikation för lärarverksamheten. Basen för fortsatta vetenskapliga studier skulle även kunna bli för smal.»

Kursen i psykologi samt pedagogikens teori och historia är till syfte och art sådan, att den bör ingå i den praktiska lärarutbildningen och ej i de teoretiska fackstudierna. Beredningen är ense med skolkommissionen om att kursen kan utgå ur fordringarna för ämbetsexamen.

Normaltiden för ämbetsexamen skall enligt beredningens förslag icke i någon ämneskombination få överstiga 40 effektiva studiemånader. Räknar man med 5 effektiva studiemånader per termin, blir sålunda normalstudietiden i de mest krävande ämneskombinationerna 8 terminer. Då den effektiva studietiden per termin för närvarande torde ligga vid 4 månader eller möjligen något därutöver, förutsätter detta dock en viss intensifiering av studiearbetet för ämbetsexamen.

Huruvida fordringarna i varje särskilt ämne äro nöjaktigt anpassade efter den fastställda normaltiden, kan endast avgöras genom studiestatistik. Normaltidsbestämmelsen anses uppfylld, om minst hälften av de studerande underskrida en nettostudietid överensstämmande med den i stadgan fastställda normaltiden; om detta ej är fallet, har normaltidsbestämmelsen överskridits, och man bör genom olika åtgärder söka åstadkomma, att överensstämmelse mellan stadgad normaltid och verklig studietid i fortsättningen bli rådande. Vederbörande ämnesrepresentanter, undervisningsnämnden, fakulteten och i sista hand kanslern böra i sådana fall söka komma fram till en rimlig avvägning mellan de olika ämnernas krav.

I statsrådsprotokollet har härefter (s. 38—50) lämnats en redogörelse för olika förslag rörande de högre filosofiska studierna och lektorskompetensen samt kristendomslärares utbildning. Då departementschefen icke för egen del berört dessa spörsmål, torde det vara tillräckligt att här hänvisa till den nämnda redogörelsen.

b. Klasslärarnas ämnesstudier.

Skolkommisionen betonar starkt, att småskolans och mellanskolans lärare böra få en likvärdig och lika lång pedagogisk fackutbildning, och skulle helst se, att denna utbildning för båda grupperna kunde byggas på den allmänbildningsgrund, som en fullständig gymnasieutbildning ger. Därigenom kunde det definitiva yrkesvalet uppskjutas till efter gymnasiets slutexamen, studierna vid universitet och högsolor bleve tillgängliga för alla lärarkategorier, och det bleve lättare att ordna undervisningen vid lärarhögskolorna. Kommissionen kan dock icke undgå att konstatera, att lärarna på mellanskolestadiet behöva något mer av ämneskunskaper än lärarna på lågstadiet. I nuvarande situation är detta av vikt. Tidsomständigheterna framtvinga ett ytterst noggrant övervägande av varje förslag till förlängning av utbildningstiden, medan varje åtgärd, som kan bidra till dess förkortande, snarast möjligt bör vidtagas.

Om den blivande mellanskollärarytbildningen skall grundas på gymnasiestudier, kan enligt kommissionens övertygelse endast en fullständig gymnasieutbildning, avslutad med dimissionsexamen, ifrågakomma.

»Redan den nuvarande folkskollärarytbildningen bygger i stor utsträckning på studentexamen. Folkskoleseminarierna innehåller för närvarande ungefär lika många tvååriga linjer, byggande på studentexamen, som fyraåriga linjer, byggande på kunskaper, ungefärligen motsvarande realexamens nivå. Det skulle därför te sig egendomligt att fastställa en lägre kunskapsgrund för fackutbildningen än den, som för närvarande fordras av omkring hälften av de blivande folkskollärarna. Härtill kommer, att kommissionen föreslår olika kombinationer av mellanskollärarytbildning och realskollärarytbildning, för vilka fordras dimissionsexamen.» (S. 383.)

Vissa speciella föreskrifter torde bliva behövliga beträffande ämnena gymnastik, teckning, musik och slöjd. Möjligheter böra beredas de studerande, som under gymnasietiden icke inhämtat erforderliga färdigheter i dessa ämnen, att under sommarkurser före inträdet i lärarhögskolan förkovra sig däri. Då kommissionen tänkt sig, att i lärarnas yrkesutbildning skulle ingå ett praktikår med halv tjänstgöring, väntar kommissionen vidare, att läraraspiranterna under utbildningstiden skola kunna ägna avsevärd tid åt att förbättra sina färdigheter i övningsämnena.

Även om den normala vägen till lärarhögskolan sålunda för de blivande mellanskollärarna skulle gå över dimissionsexamen, bör dock inträde kunna beredas även personer med ett något mindre kunskapsmått, i synnerhet om de äro något äldre. Kommissionen föreslår en lämplighetsprövning före inträdet i lärarhögskolan, vilken väntas ge goda möjligheter till realprövning av varje inträdessökandes kvalifikationer för yrket.

Beträffande småskollärarytbildningen finner skolkommisionen det möjligt att sätta förbildningskraven något lägre.

»Emellertid talar mycket starka skäl för att som allmänbildningsgrund för den pedagogiska fackutbildningen av småskollärare fastställa studentexamen (efter 11:e skolåret). För att denna kategori av läraraspiranter skall kunna tillgodogöra sig den undervisning, som ges vid lärarhögskolan, torde man böra förutsätta den kunskapsgrund, som studierna till denna examen avser att bibringa, såväl i allmänhet som speciellt beträffande ämnet psykologi, vilket föreslås inträda i gymnasiets tredje ring. Det torde vidare inte vara lyckligt, om alltför stor skillnad i fråga om allmänbildningsgrunden förefunnes mellan de olika kategorier av läraraspiranter, som vid lärarhögskolan får i viss utsträckning gemensam utbildning. Kommissionen föreslår alltså, att som grund för den pedagogiska fackutbildningen av småskolans lärare fastställs godkänt avgångsbetyg från 11:e skolåret (studentexamen) eller därmed jämförliga kunskaper.» (S. 380.)

I övningsämnena föreslår kommissionen liknande anordningar som för de blivande mellanskollärarna.

Enligt kommissionens uppfattning är det även ur rekryteringssynpunkt önskvärt, att kraven på förkunskaper icke ställas onödigt högt. Om dimissionsexamen fordrades, skulle man riskera att från lärarutbildningen utstänga en viss, kanske inte så liten kategori människor, som utan att ha håg och fallenhet för ingående, mera specialiserade teoretiska studier ändock skulle vara synnerligen lämpliga att ha hand om barnen på skolans lägsta stadium.

Kommissionen understryker emellertid samtidigt betydelsen av att ett ej alltför litet antal småskollärare ha avlagt dimissionsexamen, så att de bli i stånd att vid universitet och högskolor bedriva vetenskapliga studier, speciellt i psykologi och pedagogik.

Den demografiska utvecklingen lägger emellertid för åtskilliga år framåt hinder i vägen för ett fullständigt genomförande av kommissionens lärarutbildningsprogram. Årsproduktionen av studenter har under 1940-talet föga överstigit 4 000. Det är utan ringaste tvivel omöjligt att av ett så begränsat antal kunna disponera så stor del, att all lärarutbildning för mellanskolestadiet tillgodoses, framhåller skolkommissionen. Men säkerligen finnes det många ungdomar utan gymnasiestudier, som ha goda förutsättningar för läraryrket. Dessa reserver måste mobiliseras.

»Skolkommissionens förslag om fristående gymnasier för vuxna synes kunna få en stor uppgift att fylla för att tillvarataga dessa studiebegåvningar. Det torde emellertid bli nödvändigt, att under en övergångstid de fyraåriga seminarielinjerna bibehållas. De torde i så fall böra omorganiseras så, att de två första åren ger den för den pedagogiska fackutbildningen oundgängligen nödvändiga grunden i fråga om allmänbildning och ämneskunskaper, medan utbildningen under de båda sista åren får en sådan utformning, att den så mycket som möjligt närmar sig, vad den föreslagna lärarhögskolan avser att ge.» (S. 384.)

När examinationsbehovet minskas i slutet av 1950-talet, ökas successivt möjligheterna att genomföra omorganisationen. Tidpunkten för den full-

ständiga övergången till det nya utbildningssystemet kan först senare fastställas.

Under den närmaste framtiden skulle icke heller det av kommissionen förordade kravet på småskollärarnas grundutbildning kunna upprätthållas, ens om den organisatoriska förutsättningen skapades genom en gymnasieorganisation med horisontell klyvning. Antalet småskollärare måste ofrånkomligen höjas i takt med lärjungeantalets ökning på lågstadiet. Först sedan kulmen nåtts läsåret 1952—53 kan en första påbyggnad av förbildningen företagas.

Kommissionen föreslår, att från och med höstterminen 1953 utbildningen vid småskoleseminarierna förstärkes med en ettårig kurs, avsedd att sörja för de grundläggande ämneskunskaper, som äro erforderliga utöver realexamen. Inträdesfordran till denna kurs bör vara realexamen eller därmed jämförliga kunskaper. Från och med höstterminen 1954 skulle den pedagogiska fackutbildningen baseras på denna grund. Personer, som avlagt studentexamen eller ha därmed jämförliga kunskaper, skulle vara befriade från den ettåriga förberedande kursen.

Det bör vidare övervägas, huruvida icke åtminstone vid några småskoleseminarier även bör inrättas en tvåårig förberedande kurs för dem, som inte ha kunskaper motsvarande realexamen, fortsätter kommissionen. Under den närmaste övergångstiden, då skilda skolformer förekomma sida vid sida, bör man vid intagning till yrkesutbildningen bygga mera på individuell bedömning av den enskilda inträdessökanden än på formella bestämmelser.

Förslaget att basera mellanskollärarnas utbildning på dimissionsexamen tillstyrkes genomgående och utan väsentliga reservationer av de kollegier och lärarsammanslutningar, som yttrat sig i frågan, liksom ock av psykologisk-pedagogiska institutet.

Sveriges folkskolläraryrkesförbund har livligt åstundat en lösning av utbildningsfrågan efter kommissionens huvudlinjer och styrelsen för *Sveriges folkskolläraryrkesförbund* vill starkt understryka skolkommissionens motivering för att dimissionsexamen skall läggas som grund för utbildningen av mellanskolans lärare. Ett dispensförfarande bör givetvis kunna ifrågakomma i enstaka fall, men det bör få karaktären av undantag. Rigorösa krav på viss ämneskombination i dimissionsexamen böra emellertid icke uppställas.

Kollegiet vid *folkskoleseminariet för kvinnliga elever i Göteborg* håller det åter för synnerligen önskvärt, att den nuvarande fyraåriga seminarie-linjen i modifierad form bibehålles, även sedan lärarhögskolorna upprättats, och på lämpligt sätt inbygges i dessa. »Dels visar erfarenheten, att denna utbildningslinje är mycket värdefull och tillför lärarkåren goda krafter, dels torde den bli nödvändig under många år framåt, om det stora behovet av lärare skall kunna fyllas.»

Domkapitlet i Göteborg går ett steg längre. Den tvååriga utbildningen vid lärarhögskola efter avlagd dimissionsexamen bör kompletteras med en icke blott tillfälligt anordnad seminarieutbildning i huvudsaklig överensstämmelse med den nuvarande.

»Domkapitlet anser det nämligen vara av stor betydelse att den nuvarande seminarieutbildningen, som enligt förslaget tills vidare skall bibehållas med hänsyn till svårigheten att på annat sätt få tillräckligt stort antal lärare, ges stadigvarande karaktär såsom alternativ till den föreslagna utbildningen vid lärarhögskola. Folkskolan behöver även i fortsättningen tillgång till dessa lärarelever, som visat sig i ett stort antal fall utgöra det allra bästa materialet för lärarbanan.»

Jämväl *skolöverstyrelsen* framhåller, att den fyraåriga linjen har tillfört och tillför folkskolan många för lärarbanan synnerligen lämpliga personer, vilka av olika anledningar ej kunna gå vägen över gymnasiet och studentexamen. Överstyrelsen ansluter sig visserligen till förslaget att i en framtid bygga mellanskolläraernas utbildning på fullständig gymnasiekurs men betonar att åtgärder måste vidtagas för att även under de ändrade förutsättningarna tillvarataga de värdefulla elevgrupper, som hittills funnit vägen till lärarbanan genom de fyraåriga seminarierna. Under en övergångstid av obestämd längd måste fyraåriga linjer bibehållas, och man får stanna med den provisoriska seminarierreform, som av överstyrelsen i annat sammanhang tillstyrkts.

Skolkommisionens förslag rörande småskollärarytbildningen har bragt i dagen mera djupgående meningsskiljaktigheter. Från somliga håll kräver man, att allmänbildningsgrunden skall förstärkas genom att fullständig gymnasieutbildning, krönt med dimissionsexamen, lägges till grund för den egentliga lärarytbildningen, från andra håll att den nuvarande småskollärarytutbildningen i princip skall bibehållas, kanske något förstärkt men utan att bindas fast vid vare sig fullständiga eller partiella gymnasiestudier.

Sveriges småskollärarytutbildningsförbund hör till den grupp, som bestämt hävdar, att småskollärarytutbildningen skall baseras på dimissionsexamen. Lågstadiet har hittills alltför mycket bedömts mot en historisk bakgrund, som icke motsvarar modern uppfattning om dess uppgifter. Förbundet förbiser icke, att kommissionens förslag att grunda utbildningen på 11:e klassens kurs innebär en förstärkning av den nuvarande utbildningen. Men det är dock en eftergift åt ett betraktelsesätt, som är grundat på en föräldrad uppfattning om lågstadiets uppgifter. Skolkommisionen har vidare enligt förbundets mening alltför mycket låtit påverka sig av övergående svårigheter vid lärarekryteringen.

Kommisionens alldeles riktiga uppfattning, att mellanstadiets och lågstadiets lärare böra få en likvärdig och lika lång pedagogisk fackutbildning, kan icke realiserars, om skillnaden i allmänbildningsgrunden göres

för stor. Särskilt bleve grunden för psykologistudierna vid lärarhögskolan allför ojämn.

En motivering för att lågstadiets lärare böra äga de förutsättningar och egenskaper, som dimissionsexamen avser att säkerställa, ligger slutligen i bygdeskolornas uppgift att vara kulturhärdar, påpekar förbundet.

»I mycket stor utsträckning blir det lågstadiets lärare som skall tjänstgöra vid dessa skolor. De bör där kunna leda studiearbete och deltaga i frivilligt bildningsarbete. Det bör vara ett rimligt krav att landsbygden för dessa uppgifter har tillgång till lika välutbildade lärare som städer och tätorter.»

Bland de remissinstanser, som förorda dimissionsexamen såsom inträdesvillkor även för de blivande småskollärarna, må ytterligare nämnas *matematisk-naturvetenskapliga sektionen i Uppsala, domkapitlet i Visby, Sveriges kyrkliga studieförbund, Fredrika-Bremer-Förbundet, Städernas folkskolinspektörsförbund, Sveriges överlärares förbund, Sveriges folkskolläraryrkesförbund och Seminariernas elevförbund*. Ytterligare några, t. ex. *domkapitlet i Luleå och Uppsala, Kvinnliga akademikers förening och Sveriges husmodersföreningars riksförbund* framhålla, att allmänbildningsgrunden bör vara densamma för båda grupperna av klasslärare.

Statskontoret kan icke finna den nuvarande småskolläraryrkesutbildningen otillräcklig.

»Ämbetsverket hyser för sin del starka betänkligheter mot den föreslagna förlängningen av studietiden för denna grupp. Såvitt statskontoret kunnat finna torde en utbildning av i huvudsak samma omfattning som den hittillsvarande göra småskollärarna fullt skickade för sina arbetsuppgifter, även om dessa efter skolreformens genomförande skulle erhålla något vidgad omfattning.

I detta sammanhang må jämväl uppmärksammas de ekonomiska konsekvenserna av en så väsentligt utökad utbildning, som i förslaget förutsättes. Krav på betydligt högre lönegradsplacering av småskolläraryrkesfunktionärerna lära nämligen icke komma att utebliva och kunna för övrigt svårligen avvisas. Kostnadsökningen kan redan vid nuvarande lärarkader och skolorganisation beräknas till omkring 2,5 miljoner kronor per lönegrad, vilket ger en föreställning om frågans ekonomiska storleksordning.»

Enligt *skolöverstyrelsens* sammanfattning har emellertid den högre förbildningen med få undantag förordats av de remissinstanser, som gått in på frågan. Vid de 10 småskoleseminarierna ha 7 kollegier och 1 rektor yrkat på det högre kompetenskravet. Samma ståndpunkt omfattas av 9 folkskoleseminarier, 32 statliga folkskolinspektörer och 18 folkskolestyrelser. För egen del anför överstyrelsen följande.

»Enligt överstyrelsens mening är det mycket som talar för att även småskolläraryrkesutbildningen bör bygga på fullständig gymnasiekurs (dimissionsexamen). Emellertid förhåller det sig onekligen så, som SK framhåller (s. 380), att detta icke kan ske under en överskådlig framtid. Antalet elever, som genomgå hela gymnasiet, kommer icke att räcka till för att re-

krytera såväl småskolläro- som mellanskollärobanan. Under många år blir det icke ens möjligt att helt bygga mellanskolläroutbildningen på denna förutbildning. På grund härav finner sig överstyrelsen icke nu kunna föreslå, att utbildningen av småskollärare skall grundas på dimissions-examen.

Med hänsyn till den ståndpunkt, som överstyrelsen i det föregående intagit till frågan om gymnasietts framtida organisation, anser sig överstyrelsen icke heller för närvarande kunna taga definitiv ställning till SK:s förslag att bygga småskolläroutbildningen på en avgångsetapp ett år före dimissionsexamen. Ställningstagandet måste bli beroende av de erfarenheter, man under den av överstyrelsen föreslagna provisorietiden i fråga om gymnasieorganisationen kan erhålla beträffande lämpligheten av en dylik avgångsetapp, och av huruvida gymnasietts kurser, särskilt inom den föreslagna allmänna gymnasielinjen, kunna utformas så, att en avgångsexamen efter II:e skolåret kommer att utgöra den lämpliga utgångspunkten för en därpå byggande småskolläroutbildning.» (S. 109—110.)

Däremot delar överstyrelsen kommissionens uppfattning, att den nuvarande småskolläroutbildningen behöver avsevärt förstärkas. Mot förslaget att tills vidare grunda den av kommissionen föreslagna egentliga läroutbildningen på en ettårig överbyggnad till realexamen har överstyrelsen intet att erinra. Ämbetsverket vill blott anmärka, att det icke nu kan med säkerhet avgöras, huruvida denna omläggning kan börja genomföras redan från och med höstterminen 1953.

Jämväl enligt överstyrelsens uppfattning kan det komma att visa sig önskvärdt, att vid ett eller annat småskoleseminarium tvåårig förberedande kurs inrättas för elever, som vid intagningen icke ha realexamenskunskaper.

Departementschefen.

Departementschefen konstaterar att om någon viss kvalifikation för lärarkallet särskilt framhäves i remissyttrandena, är det otvivelaktigt kunnigheten, den säkra behärsningen av kunskapsstoffet, den personliga kulturkontakten. Ej sällan betecknas en viss utbildningsnivå som oeftergivlig, men blott i enstaka yttranden utdrages den yttersta konsekvensen av denna ståndpunkt: att åtminstone vid de högre skolorna nya klassavdelningar icke upprättas i större utsträckning än tillgången på lärare med den en gång fastslagna kompetensen medger.

»Går man i stället ut från det faktiska behovet av utbildning inom den uppväxande generationen, blir problemställningen en annan. Det gäller då att med den tillgång av lärarkraft, som finnes eller med lämpliga stödåtgärder kan åstadkommas, så väl sig göra låter tillgodose dessa behov. Är tillgången på lärarkraft riklig, kan måhända en mera krävande och mera givande bildningsgång föreskrivas; är den knapp, tvingas man att undersöka, huruvida uppställda utbildningskrav äro oundgängligen nödvändiga, för att undervisningen skall bevara sin effektivitet. Ur ren undervisnings-synpunkt välmotiverade krav på en hög utbildningsstandard måste då i praktiken ställas mot nödvändigheten att begränsa utbildningstiden, så att dess längd icke blir ett hinder för lärargruppens rekrytering. Skolkom-

missionen har för sin del funnit det möjligt att föreslå en höjning av småskollärarytbildningens standard, ehuru väl icke i den omfattning, som många remissinstanser anse önskvärd, och den har beträffande mellanskolläraryt bildning ansett sig åtminstone kunna tillstyrka, att den redan pågående och tämligen långt drivna utvecklingen fram mot en på fullständig gymnasiekurs grundad läraryt bildning fullföljes. Men beträffande läroverksläraryt bildning har kommissionen av olika skäl nödgats tillägga studietids synpunkterna avgörande betydelse.»

Departementschefen har därefter anfört följande om de olika lärarkategoriernas utbildningsproblem.

»Universitetsundomen kan i våra dagar icke låta åren gå och skulderna växa i förvissning om att balansen en gång automatiskt skall återställas genom höga inkomster under den blivande yrkesverksamheten. För lärarexamina har studietiden på ett oroväckande sätt förlängts, och bilden blir ungefär densamma, vare sig man tar i betraktande bruttostudietiden, som inbegriper tidsförluster till följd av förvärvsarbete eller andra studie hinder, eller nettostudietiden, som mäter antalet faktiska arbetsmånader för examen. Många tecken tyda på att de kortare utbildningsvägarna med tiden, relativt sett, fått ökad dragningskraft. Den otillräckliga rekryteringen av de högre skolornas lärarkårer är redan en skranka för dessa skolors utveckling och därmed även ett hinder för genomförandet av den planerade skolreformen.

Man kan visserligen hänvisa till de stipendier av olika slag, som tillfalla de studerande vid universitet och högskolor, och till de särskilda student-sociala stödåtgärder, som redan träffats eller nu äro föremål för riksdagens övervägande, och man kan tänka sig olika förbättringar i lärarnas villkor i syfte att öka trivseln på lärarbanan. Det är åtgärder, som gå i rätt riktning, och jag är fullt på det klara med att på dessa områden ett fortsatt målmedvetet arbete är påkallat. Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida åtgärder av denna art kunna föra till målet, om studietiden tillåtes att samtidigt gå i höjden. I likhet med skolkommissionen, skolöverstyrelsen och universitetsberedningen har jag kommit till den bestämda uppfattningen, att det är oundgängligen nödvändigt att icke blott bättre normalisera studietiden för den grundläggande lärarexamen utan även återföra de faktiska studietiderna till riktigare mått. Jag kan visserligen icke nu precisera de steg, som för detta ändamål måste tagas — innan så sker, måste bland annat yttrandena över universitetsberedningens förslag sammanställas och bearbetas — men det synes mig, som om de slutliga övervägandena mindre behöva gälla frågan, huruvida en minskning av studietiden bör ske, än sättet för dess ändamålsenliga genomförande.

Kommissionens förslag att grunda mellanskolläraryt bildningens egentliga yrkesutbildning på genomgången fullständig gymnasiekurs har allmänt accepterats i remissvaren. I själva verket utexamineras redan nu halva antalet folkskollärare från studentlinjerna. Jag finner det naturligt, att en ytterligare förskjutning i denna riktning successivt genomföres i syfte att slutligen grunda mellanskolläraryt bildningen i dess helhet på ett kunskapsmått, i huvudsak motsvarande gymnasiekurs. I några yttranden ha yppats farhågor för att lärarbanan därigenom skulle gå miste om det värdefulla inslag av ursprungliga begåvningar, som av olika skäl icke kunna reflektera på gymnasiestudier utan hittills funnit vägen till katedern genom de fyra-

åriga seminarielinjerna. Jag vill visserligen hålla före, att upprättandet av nya gymnasier och i synnerhet de av mig föreslagna gymnasierna för vuxna i förening med tillgången till statsstipendier bör kunna skapa farbara vägar även för denna ungdom, men jag anser det likväl fullt i sin ordning, att en mera genomgripande omorganisation genomföres först i mån av vunna erfarenheter och under noggrant aktgivande på att begåvningurvalet i det hela hålles uppe och att landsbygdsungdomen icke genom förhastad indragning av de fyraåriga linjerna kommer i försämrat läge.

Det är betydligt vanskligare att beträffande småskollärautbildningen uppställa ett liknande framtidsmål och uppdraga riktlinjerna för en däremot svarande utveckling. Skolkommissionen har tänkt sig, att småskollärautbildningen i sinom tid skulle anknytas till genomgången klass 11 i ett gymnasium med horisontell klyvning, men målsättningen komme därigenom att bindas till en organisatorisk förutsättning, som icke torde kunna allmänt realiserats, förrän enhetsskolan i stort sett är genomförd. Jag ser mig icke heller i stånd att föreslå en på fullständig gymnasiekurs grundad småskollärautbildning. Studentproduktionen är för närvarande otillräcklig för de många banor, som ha oavvisligt behov av arbetskraft med gymnasial utbildning, och jag vågar icke påräkna en ändring härutinnan under den framtid, vi nu något så när överskåda. Jag finner det visserligen önskvärt, att även lågstadiets lärarkår får sitt inslag av studenter och gärna också ett tillskott av lärare, som förberett sin verksamhet med akademiska studier, men i stort sett måste enligt min uppfattning de studenter, som reflektera på lärarbanan, tills vidare disponeras för undervisningens hög- och mellanstadier.

Under sådana omständigheter torde man en avsevärd tid framåt få åtnöjas med en förbättring av småskoleseminariernas arbetsgrund i blygsammare skala. En första etapp synes böra bli en höjning av inträdesfordringarna ungefär till realexamensnivån — redan nu ha flertalet av de i småskoleseminarierna intagna avlagt realexamen eller förvärvat normalskolekompetens. Därpå bör en på realexamen byggande ettårig kurs anordnas vid småskoleseminarierna och den egentliga yrkesutbildningen därtill anslutas. Det är mycket möjligt, att utvecklingen även därefter kommer att fortsätta i den inslagna riktningen, men det kan knappast vara rådligt att redan nu söka binda den vid ett fixerat organisatoriskt mål, därtill synes den mig vara alltför beroende av erfarenheter, som komma att göras under övergångstiden, icke minst vid de första lärarhögskolorna.

Med hänsyn till övergångsvis rådande förhållanden torde tills vidare särskilda anordningar i viss utsträckning bliva erforderliga för sökande till småskoleseminarierna, vilka icke ha tillgång till undervisning i realskola av nuvarande typ eller i enhetsskola; bland annat torde vid sidan av de blivande ettåriga förberedande kurserna tvååriga sådana kunna befinnas önskvärda vid ett eller annat småskoleseminarium.»

3. Den egentliga yrkesutbildningen.

Utredningar och yttranden.

En reform av den praktiska lärarutbildningen är en naturlig konsekvens av vårt skolsystems utveckling till en enhetsskola. Enhetsskolan skall bli den gemensamma arbetsplatsen för klasslärare och ämneslärare. Isoleringen

mellan de nu så starkt åtskilda lärargrupperna kommer därigenom att brytas och ersättas med en kontinuerlig samverkan. Det är önskvärt, att aspiranterna icke blott få en gedigen utbildning för de klasser, där de skola undervisa, utan även redan under utbildningstiden få en konkret uppfattning av enhetsskolan i dess helhet och av det gemensamma i all lärargärning.

Utbildningen bör i princip organiseras så, att den icke försvårar utan tvärtom på allt sätt underlättar lärarnas vidare utbildning för tjänstgöring på annat stadium.

Det nuvarande systemet för den praktiska utbildningen — seminarium för klasslärarna och provår för ämneslärarna — har utbildat två skilda lärarkategorier, som just genom sin artskilda utbildning kommit att stå främmande för varandra, framhåller *skolkommissionen*.

»De olika lärarkategorierna utbildas vid helt olika institutioner, de får under sin utbildning för liten kännedom om andra skolformer än den, för vilken de utbildas, och de tjänstgör sedan sällan inom andra skolformer än den, som deras utbildning inriktats på. Vidareutbildning för tjänstgöring på annat skolstadium möter med den nuvarande organisationen icke obetydliga svårigheter. Allt detta gör, att lärarna i allmänhet har ringa kunskap om andra lärarkategoriernas utbildning, villkor och arbetsförhållanden och föga förståelse för deras problem. Denna inbördes obekantskap, ytterligare accentuerad därigenom, att de olika lärarkategorierna har sina egna slutna föreningar, har ofta föranlett missförstånd och splittring mellan lärare tillhörande olika skolformer.» (S. 362.)

Den nya lärarutbildning, som nu skall skapas, bör så långt möjligt förena de uppenbart goda sidorna hos de hittills prövade utbildningssystemen och sammansmälta dem med det nya, som man behöver föga till, fortsätter kommissionen.

Utformningen av den nya organisationen måste vidare oundvikligen i hög grad präglas av att det förestår en massutbildning av ämneslärare, som hittills icke haft något motstycke i vårt land. Den nuvarande provårsinstitutionens kapacitet, omkring 150 lärare per år, är redan otillräcklig. Enligt skolkommissionens beräkningar skulle även utan någon skolreform årsbehovet under det närmare årtiondet överstiga 370 nya ämneslärare; skall därtill nioårig skolplikt genomföras, stiger behovet ytterligare. Det kan ifrågasättas, huruvida en motsvarande ökning av antalet provårskurser är genomförbar utan en skadlig kvalitetssänkning. »Den utspridning av lärarutbildningen på ett antal nyrättade provårsläroverk, som bleve nödvändig, skulle otvivelaktigt medföra ett betydande slöseri med arbetskraft. Vi ha intet överflöd av lärare, kvalificerade för att utbilda andra lärare.»

Enligt kommissionens mening bör under sådana omständigheter lösningen sökas i en centralisering av utbildningen till ett begränsat antal lärarehögskolor. Den blir dock möjlig, endast om en del av undervisnings-

praktiken kan utspidas över hela landet. Kommissionen föreslår, att ett aspirantår skall ingå i lärarutbildningen. Under detta år skall läraraspiranten praktisera vid någon lämplig skola.

a. Lärarhögskolornas storlek och förläggning.

I de fyra universitetsstäderna böra enligt kommissionens mening fullständiga lärarhögskolor organiseras, avsedda för utbildning av alla slag av lärare. Vissa ideella och principiella skäl kunna motivera, att fullständiga lärarhögskolor även förläggas till någon stad i Norrland och till ytterligare någon stad i södra eller mellersta Sverige. Vissa andra, huvudsakligen ekonomiska och organisatoriska skäl tala emellertid närmast mot en sådan anordning, och kommissionen lämnar för sin del frågan öppen.

Övriga lärarhögskolor måste anordnas huvudsakligen för utbildning av klasslärare samt i förekommande fall för pedagogisk utbildning av vissa speciallärare. Samtliga lärarhögskolor skulle därjämte anordna kurser för vidareutbildning. Alla skulle de stå öppna för både män och kvinnor.

Övergången till systemet med lärarhögskolor bör ske successivt under loppet av något årtionde. Fullständiga lärarhögskolor skulle enligt kommissionens mening träda i verksamhet höstterminen 1950 i Stockholm och Göteborg, där under alla förhållanden nybyggnad för seminarier måste äga rum. Programmet för dessa högskolor bör redan från början upptaga jämväl vidareutbildning av folkskollärare för tjänstgöring på realskolestadiet. Så snart antalet lärarkandidater med akademisk utbildning tillräckligt ökats, böra fullständiga lärarhögskolor upprättas även i Uppsala och Lund samt eventuellt på ytterligare några orter.

Parallellt med dessa lärarhögskolor böra tills vidare seminarierna och provårsläroverken fortsätta sin verksamhet, där de ej uppgå i de nämnda lärarhögskolorna. Provårsläroverkens uppgift blir under denna tid att avverka den kö av redan tjänstgörande unga lärare, som icke kunnat beredas plats vid provårskurserna.

Så snart examinationsbehovet minskar i avsevärd grad, alltså vid slutet av 1950-talet, bör den slutliga omorganisationen genomföras, vilket bland annat innebär, att ett antal seminarier ombildas till lärarhögskolor och där-efter mottaga elever såväl för småskolläro- som för mellanskolläro- utbildning. Skulle det visa sig, att redan tidigare enstaka seminarier kunna mottaga båda slagen av läraraspiranter, bör detta enligt kommissionens mening ske.

b. Lärarhögskolornas organisation.

Varje lärarhögskola bör stå under ledning av en högt kvalificerad person med vid överblick över arbetsfältet och sådana personliga egenskaper i övrigt, att han kan sätta sin prägel på institutionen. Cheferna för lärarhögskolorna i universitetsstäderna böra ha professors tjänsteställning.

Lärarhögskolorna böra stå i fortlöpande samverkan med de psykologiska universitetsinstitutionerna. Deras utbildningsverksamhet är helt beroende av att forskningen vid de vetenskapliga primärinstituten erhåller den materiella och personella utrustning, som är nödvändig för en intensifierad allmän utveckling på området och speciellt för rekryteringen av lärarhögskolornas kollegier. För universitetens och högskolornas pedagogiska institutioner kommer det å andra sidan att vara av värde att hålla kontakt med lärarhögskolorna för att bland dessas lärjungar söka ut dem, som äga håg och fallenhet för vetenskapliga studier i psykologi och pedagogik, och intressera dem för vidgade studieuppgifter. I en eller annan form böra lärarhögskolorna i universitetsstäderna direkt anknytas till universiteten, men även övriga lärarhögskolor böra gruppvis anslutas till något universitet eller någon högskola.

Stommen i lärarhögskolornas första läraruppsättning kommer att hämtas från den nuvarande uppsättningen av seminarielärare och provårshandledare, förmodar kommissionen. Övervägas bör, huruvida icke vissa lärarbefattningar böra göras rörliga och innehavas endast under viss tid, exempelvis fem år. Därjämte bör till lärarhögskolan knytas lärare, som samtidigt fortsätta meddela undervisning inom den skolform, där de äro anställda, bland annat akademiska lärare.

»Detta är av särskilt stor vikt, när det gäller undervisningen i psykologi och allmän pedagogik, men även när det gäller specialkurser av olika slag, torde det med det begränsade antal specialister, som står till förfogande i vårt land, bli nödvändigt för lärarhögskolorna att repliera på universiteten. Även om lärarhögskolorna mot kommissionens bestämda mening icke skulle komma att anknytas till universiteten, torde man böra räkna med att samtliga lärarhögskolor i icke obetydlig utsträckning behöver medverka i undervisningen från universiteten.» (S. 410.)

För lärartjänsterna vid lärarhögskolorna böra mycket höga krav på pedagogisk skicklighet upprätthållas, men därjämte bör vetenskaplig skicklighet tillmätas ett betydande meritvärde.

Lärarhögskolans egen övningsskola bör vid de fullständiga högskolorna omfatta jämväl realskola och gymnasium. Ätminstone till några av högskolorna bör därjämte knytas en experimentskola, varest lärarkandidaterna kunna studera olika pedagogiska metoder i deras konsekventa utformning och nya metoder kunna utprövas under ledning av speciellt intresserade lärare.

Undervisningen vid lärarhögskolan förutsätter, att lärare och elever ha tillgång till ett rikhaltigt pedagogiskt bibliotek. Inom kommissionen pågår en inventering av den moderna pedagogiska litteraturen, och härvid har speciell uppmärksamhet ägnats åt lämplig litteratur för lärarhögskolornas referensbibliotek. Kommissionen betecknar det som mest rationellt att för-

anstalta om ett centralt engångsinköp av den utländska litteratur, som är erforderlig för upprustning av de pedagogiska biblioteken.

Särskilt under övergångstiden torde det vara lämpligt att anordna pedagogiska konferenser för lärare inom olika ämnesgrupper för överläggning om undervisningsfrågor. Härvid torde samarbete böra etableras med de s. k. ämnesföreningarna, vilka synas vara särskilt skickade att organisera dylika konferenser. Slutligen bör lärarhögskolan samverka med ett stort antal statliga, kommunala och privata undervisningsanstalter på högskoleorten eller i dess omgivning samt med de organisationer som bedriva folkbildningsarbete på högskoleorten.

c. Utbildningen vid lärarhögskolorna.

Gemensamma drag i lärargruppernas utbildning. Till det gemensamma, som alla lärare böra känna till, höra framför allt vissa delar av psykologien och den allmänna pedagogiken. Även en del specialundervisning kan vara gemensam, t. ex. kurser i tal- och röstvård, muntlig framställningskonst, användande av tekniska hjälpmedel, skolhygien och nykterhetsundervisning.

Så långt möjligt bör också arbetssättet för alla lärarhögskolans lärjungar präglas av den frihet och självständighet, som bör utmärka högskolestudier. Skolkommissionen ger en antydning om studiernas karaktär och anda med följande ord:

»Undervisningen vid lärarhögskolan bör helt vara lagd på *fria studier* och förutsättes anordnad i form av föreläsningar, seminarieövningar och laborationsövningar. Den schemabundna undervisningstiden bör begränsas så mycket som möjligt och antalet föreläsningar inskränkas till det nödvändiga och, där så är möjligt, ersättas med seminarieövningar. Det synes icke föreligga någon anledning att sammanföra de studerande i klassavdelningar. De studerande följer det för varje särskild utbildningsväg gällande programmet, och detta innefattar moment, som dels är gemensamma för alla eller för större grupper av studerande, dels mera speciella. I tentamensbok införes undan för undan vitsord om att den studerande fullgjort föreskrivna prestationer.» (S. 412.)

Ett gemensamt drag i utbildningen är slutligen aspirantåret med dess lärarpraktik. Huvuddragen av lärarpraktikens yttre organisation för ämnes- och klasslärare framgår av den redogörelse kommissionen lämnar för aspirantåret:

»Ett antal tjänster som aspirantlärare inrättas, motsvarande antalet studerande vid lärarhögskolorna, som står i tur att sändas ut till sådan tjänstgöring. — — — Tjänstefördelningen för aspirantlärarna uppgöres av vederbörande skolchef terminen före tjänstgöringens början och översändes till lärarhögskolan, som med ledning därav fördelar aspiranterna. Vid tjänstefördelningen bör tillses, att en och samma klassavdelning icke undervisas av aspirantlärare mer än under två terminer i följd. Vidare bör vid

tjänstefördelningen för aspiranttjänster, avsedda för gymnasie- och realskollärare, tillses, att flertalet sådana tjänster omfattar tjänstgöring såväl på gymnasiet som inom realskolan. Emellertid kan det tänkas visa sig lämpligt, att ett mindre antal aspiranttjänster omfattar uteslutande tjänstgöring vid realskola eller flickskola. Enligt kommissionens mening bör man beträffande lärarna för småskolan och mellanskolan räkna med en sådan anordning, att två aspiranter gemensamt bestrider en och samma aspiranttjänst. Kommissionen förutsätter därvid, att de fördela undervisningen sinsemellan efter en av lärarhögskolan uppgjord plan och under hela tjänstgöringen intimt samarbetar och gemensamt planlägger undervisningen. Över huvud taget torde aspiranttjänstgöringen för den enskilda läraren böra noggrant förberedas vid lärarhögskolan och samordnas med utbildningen. Kommissionen förutsätter vidare, att aspiranterna under hela sin tjänstgöring erhåller handledning och viss övervakning av rektor eller överlärare samt huvudlärare eller särskilt utsedda handledare. För dylik handledning bör utgå ett visst arvode. Genom att aspiranttjänstgöringen organiskt infogas i lärarutbildningen, får den ett betydande värde för utbildningens effektivitet och resultat. Klasslärarna, som under aspirantåret blott har halvtidstjänst, bör få icke obetydlig tid fri för såväl teoretiska studier som förkovran i ämnena teckning, musik och slöjd.» (S. 414—415.)

Klasslärarutbildningen vid lärarhögskolorna. För de blivande *klasslärarna* skall den egentliga yrkesutbildningen vara *treårig*. Första och tredje året förläggas till lärarhögskolan, andra året är aspirantåret, då läraraspiranterna fullgöra lärartjänst vid någon skola.

De för inträde i lärarhögskolorna föreskrivna ämneskunskaperna styrkas i regel genom betyg från genomgångna skolor. För sökande, som icke kunna förete sådana betyg ävensom för sökande, vilkas betyg är äldre än fyra år, anordnas inträdesprövning. För intagning bör enligt kommissionens mening fordras, att sökanden uppnått en levnadsålder av 19 år (under övergångstiden 18 år) och godkänts vid läkarundersökning. Erfarenhet av praktiskt arbete bör räknas sökande till godo som merit.

Intagningen i lärarhögskolan bör föregås av en *lämplighetsprövning*. Ett sådant prov bör kunna ge aspiranten en tankeställare inför studierna och en första inblick i yrket och dess krav, och det bör kunna utestänga vissa uppenbart olämpliga sökande. Prövningen bör omfatta tre moment, nämligen svensk uppsats, muntlig framställning och fri sysselsättning med en grupp barn.

Utöver dessa tre moment böra kollegierna ha möjlighet att anordna lämplighetsprov av annan art, exempelvis någon form av psykotekniska prov, situationsprov eller prövning av intresseinriktning. Över huvud böra erfarenheterna från de lämplighetsprov, som redan försiggå vid vissa seminarier, tillgodogöras för utformningen av lärarhögskolornas lämplighetsprövningar.

Kommissionen framlägger vidare ett förslag till *allmän studieplan* för klasslärarnas yrkesutbildning (se närmare statsrådsprotokollet s. 69—72).

Aspiranttjänstgöringen bör organiskt infogas i läroängsen. Aspiranten skall utföra sitt arbete efter en plan, som han själv gjort upp och som har godkänts av lärarhögskolan. Lärarna vid högskolan böra stå i god kontakt med aspiranten under hans tjänstgöring, och aspiranten skall efter tjänstgöringstidens slut till högskolans rektor inkomma med redogörelse för arbetet och de därunder gjorda erfarenheterna.

Under sista terminen vid lärarhögskolan bör ett *lärarprov* anordnas. Aspiranten får efter några dagars auskultering sköta en klassavdelning under minst en vecka. Hans lärarskicklighet bedömes på grundval av aspiranttjänstgöringen under andra året, undervisningsövningarna under tredje året och lärarprovet.

Ämnesläraernas utbildning vid lärarhögskolorna. För de blivande *ämnesläraerna* skall den egentliga yrkesutbildningen vara *tvåårig*. Första och tredje terminen ägnas åt studier vid lärarhögskolan, andra och fjärde terminen åt aspirantårets lärarpraktik.

Även de blivande ämnesläraerna böra vid passande tidpunkt undergå en lämplighetsprövning, som administreras och ledes av lärarhögskolan. Ändamålet med prövningen bör vara att fastställa, att sökanden äger rimliga förutsättningar att ägna sig åt lärarbanan, och att visa, att han inte är behäftad med fysiska eller psykiska egenheter, som göra honom uppenbart olämplig som lärare.

Lika litet som i fråga om klasslärarutbildningen är kommissionen beredd att presentera en definitiv studieplan, men den har gett en antydning om de riktlinjer, efter vilka den tänkt sig utbildningen upplagd, och lämnat en översikt av utbildningens gång, vilken återfinnes å s. 73—76 i statsrådsprotokollet.

d. Yttranden rörande lärarhögskolorna och lärarnas egentliga yrkesutbildning.

Lärarhögskolornas organisation. Man torde nog kunna säga, att skolkommissionens förslag om den praktiska lärarutbildningen fått ett övervägande gynnsamt mottagande, åtminstone vad huvudlinjerna beträffar. Den förstärkning av den allmänpedagogiska utbildningen, som förslaget innebär, anses oftast påkallad, vilket naturligtvis icke utesluter, att ett och annat yttrande kraftigt markerar en rakt motsatt uppfattning om pedagogikens värde. De remissinstanser, som finna utbildningstiden för lång, ifrågasätta vanligen icke en inknappning av studierna vid lärarhögskolan utan i första rummet en förkortning av aspiranttjänstgöringens längd.

Allmänna adjunktsföreningen ansluter sig i princip till förslaget:

»Vissa fördelar synes vara att vinna genom att utbildningen i viss utsträckning göres gemensam för olika lärarkategorier, och föreningen kan

därför acceptera förslaget, att universitetsstädernas lärarhögskolor blir gemensamma för alla slag av lärare. Även förslaget om ett års aspiranttjänstgöring tillstyrkes. Föreningen förutsätter då, att en aspirant avlönas som extra adjunkt i lägsta löneklassen.»

Bland kritiska röster må nämnas *domkapitlet i Stockholm*, som kommit till resultatet, att i fråga om mellanskolläraernas utbildning föga vinnes genom den föreslagna omorganisationen, och *Göteborgs högskolas lärarråd*, i vars yttrande det bland annat heter:

»Principer, som varit ledande för kommissionen vid utformandet av skolundervisningen under tolfte året, ha i mindre grad satt sin prägel på programmet för lärarhögskolan. I skolan koncentration till ett fåtal ämnen, fördjupning och självverksamhet, å lärarhögskolan splittring, småsysslande med de mest olika ting, kurser och övervakning. Hur starkt belastat programmet är, framgår icke minst därav, att 'viss tid varje vecka är anslagen till kulturkontakt, idrott och rekreation' (s. 420). Tentamensboken kommer att späckas med anteckningar om genomgångna kurser och väl även med betyg över dessa. Allt skall regleras, kontrolleras, registreras. Och dock rör det sig här om vuxna människor, vana vid fria vetenskapliga studier. Det är all anledning att befara, att förmyndarmentaliteten skall döda den eljest av kommissionen så högt värdesatta lärarpersonligheten. Lärarhögskolans utformning kommer otvivelaktigt att verka avskräckande, särskilt på individer med självständig läggning och stark personlighet. En ökad tillströmning till lärarbanan är en förutsättning för skolreformens genomförande. Kommissionen har sökt göra lärarbanan mera lockande genom att minska kraven på vetenskaplig meritering och genom att öppna alla genvägar till lärarbefattningarna vid realskolor och gymnasier. Samtidigt avskräcker den genom sin utformning av lärarhögskolan just de mera fast präglade och för den högre skolan mest värdefulla personligheterna.

Lärarrådet kan icke tillstyrka det föreliggande förslaget till utformning av lärarhögskolorna utan anser, att det bör grundligt omarbetas under hänsynstagande till ovan anförda synpunkter.»

Inrättandet av lärarhögskolor har likväl tillstyrkts av de flesta akademiska kollegier, som ingått på frågan, så av *humanistiska sektionerna i Uppsala och Lund*, *matematisk-naturvetenskapliga sektionen i Uppsala*, *Stockholms högskolas lärarråd* och *tf universitetskanslern*.

Statskontoret ryggar däremot tillbaka för de med lärarutbildningens omläggning direkt och indirekt förbundna kostnaderna. Även med nuvarande resurser borde utbildningen kunna reformeras; en dylik omläggning behöver icke nödvändigtvis medföra någon utgiftsökning för statsverket.

Skolöverstyrelsen erinrar om de förslag till centralisering av lärarutbildningen, som tidigare under årens lopp ha varit före, och om den kritik, som även från överstyrelsens sida har riktats mot dessa projekt, men finner slutligen, att den stundande massutbildningen av lärare framtvingar ett nytt grepp på problemet.

»När frågan om centraliserade fristående lärarutbildningsanstalter nu på nytt toges upp, torde fördelar och svagheter i förhållande till ett utbyggt

och på annat sätt reformerat provår få anses vara ungefär desamma som under 1930-talet. Att överstyrelsen likväl numera, i motsats till vad som var fallet 1939, är beredd att tillstyrka upprättandet av fristående lärarutbildningsanstalter, trots de stora organisatoriska svårigheterna, beror icke minst på att det starkt ökade lärarbehovet framtvingar nya former för lärarutbildning. Även om det mycket väl kan tänkas, att en reformerad provårsutbildning skulle ge minst lika gott utbildningsresultat som lärarhögskoleutbildning, synes det dock bli omöjligt att provårsvägen uppnå en tillräcklig utbildningskapacitet. Det återstår då ingenting annat än att på ena eller andra sättet söka bemästra de organisationsproblem, som fristående lärarutbildningsanstalter medföra. Flertalet av de kollegier, som uttalat sig i denna fråga, äro också positivt inställda till förslaget om lärarhögskolor.» (S. 116.)

Några remissinstanser mena, att skolkommissionen bort hålla tillbaka centraliseringstendenserna mer än som skett. Lärarhögskolorna ha gjorts för stora, anser exempelvis *Psykologisk-pedagogiska institutet*:

»Det synes ur ett flertal synpunkter vara olämpligt att sammanföra ett så stort antal lärarkandidater för gemensam utbildning. Både för de enskilda lärarkandidaterna och för de handledande lärarna måste en dylik lärarfabrikation te sig i hög grad otillfredsställande och som direkt motverkande sitt syfte. Det torde vara nödvändigt att genom en begränsning av deltagarnes antal vid de ifrågavarande läroanstalterna åstadkomma en lämpligare form av utbildning, så att en personlig kontakt mellan rektor, handledare och lärarkandidater verkligen kommer till stånd.

Särskilt oformliga synas de fyra lärarhögskolor bli, vilka äro avsedda att förläggas till universitets- och högskolestäderna. Det torde för övrigt knappast vara möjligt att i t. ex. Uppsala — även inklusive dess närmaste omgivning — skapa en så stor övningskola, att plats kan beredas alla lärarkandidater för i utbildningen ingående undervisningsövningar och auskultationer.»

Förbundsstyrelsen för *Sveriges folkskolläraryförbund* tvekar däremot icke att förorda en centraliserad lärarutbildning, så långt möjligt förlagd till fullständiga lärarhögskolor.

»Om inte idén om en viss gemensam grundutbildning för alla lärarkategorier och brytandet av isoleringen mellan lärargrupperna ska bli endast ett talesätt, måste utbildningen av alla lärarkategorier förläggas till s. k. fullständiga lärarhögskolor. Att dessa i första hand måste förläggas till universitets- och högskolestäderna har SK starkt motiverat.

Om lärarhögskolor för enbart utbildning av klasslärare för låg- och mellanstadiet upprättas, kan med skäl befaras att dessa blir av lägre standard än de fullständiga lärarhögskolorna. De kan i fråga om psykologiska institutioner inte mäta sig med universitets- och högskolestädernas resurser. Detta gäller också om tillgången till bibliotek och annan materiell utrustning. Inte heller kan dessa små utbildningsanstalter beräknas få tillgång till lika kvalificerade lärarkrafter som i universitets- och högskolestäderna står till buds. Sambandet mellan forskning och lärarutbildning blir också svagare i de små decentraliserade högskolorna, vilka kan befaras bli något moderniserade folk- och småskolseminarier men inga verkliga lärarhögskolor.

Lärarhögskolor, avsedda enbart för utbildning av klasslärare, bör därför förekomma endast som provisorium, så länge det ökade lärarbehovet under 1950-talet gör detta nödvändigt. Vid slutet av 1950-talet bör all lärarutbildning förläggas till fullständiga lärarhögskolor vid universitets- och högskolestäderna och därjämte till några få fullständiga lärarhögskolor på andra orter, om detta blir nödvändigt. Norrland torde dock under alla förhållanden behöva en fullständig lärarhögskola. — — —

Gentemot SK:s invändningar mot alltför stora fackhögskolor vill förbundsstyrelsen endast påpeka att det bör vara möjligt att inom en mycket stor fullständig lärarhögskola åstadkomma en decentralisering genom att flera rektorer under högskolans chef anställs. I Stockholm finns nu två folkskoleseminarier och ett småskoleseminarium samtidigt i verksamhet. En liknande anordning kan tänkas även vid de framtida lärarhögskolorna. Inom lärarhögskolans ram kan en uppdelning i mindre enheter ske. Fördelarna av att kunna utnyttja gemensamma institutioner och bibliotek och delvis samma lärarkrafter kvarstår likafullt.»

Skolöverstyrelsen erinrar om att kommissionen haft att väga starka skäl för en centralisering till fullständiga lärarhögskolor mot de likaledes starka skäl, som tala emot, och att kommissionen har stannat för en kompromiss, då den föreslagit, att vissa lärarhögskolor — främst i universitets- och högskolestäderna — skulle taga emot lärare av alla kategorier, andra högskolor endast klasslärare. Överstyrelsen förklarar sig i stort sett dela kommissionens synpunkter på frågan och tillägger, att erfarenheterna av provårskurser utanför universitets- och högskolestäderna ge praktiska argument mot en sådan förläggning åtminstone för närvarande. Därefter framställer emellertid överstyrelsen på en punkt ett avvikande förslag, då den ifrågasätter, huruvida man icke av organisatoriska skäl även bör räkna med lärarhögskolor för enbart ämneslärare.

»I Uppsala och Lund måste lärarhögskolorna komma att få en till följd av gymnasiorganisationens ringa omfattning i dessa städer ganska liten kapacitet beträffande ämneslärare, och även i Göteborg torde kapaciteten bli förhållandevis begränsad. Lärarhögskolan i Stockholm måste därför övertaga huvudparten av lärarkandidaterna. Skulle den sammanlagda kapaciteten behöva uppgå till omkring 600, blir det sannolikt nödvändigt, att denna lärarhögskola ensam får svara för mer än 300 lärarkandidater. Den kommer sålunda att bilda en mycket stor skolenhet enbart med hänsyn till ämneslärarna. Redan själva administrationen kommer att kräva en mycket stor kraftinsats, icke endast under de första åren utan även i fortsättningen. Det kan knappast vara rationellt, att den i och för sig komplicerade uppbyggnaden av den nya ämneslärarutbildningsanstalten då skall ytterligare kompliceras genom att därmed skall organisatoriskt förenas en klasslärarutbildning med dess speciella problem — fördenskull behöver icke ett visst samarbete t. ex. i fråga om föreläsningar och kurser med en särskild klasslärarhögskola i Stockholm vara uteslutet. Möjligen skulle kombination av ämneslärarutbildning och klasslärarutbildning kunna göras i Stockholm på ett senare stadium, sedan under gynnsammare betingelser en sådan kombination blivit prövad på annat håll och befunnits lämplig. Då bör det också ha hunnit visa sig, om en ämneslärarhögskola i Stockholm tål ut-

vidgningen till s. k. fullständig lärarhögskola utan att bli en alltför operativ och svårbemästrad inrättning.

Beträffande Uppsala och Lund tala däremot starka skäl för upprättande av fullständiga lärarhögskolor. Utan att kompletteras med klasslärarutbildning torde lärarhögskolorna där komma att ställa sig alltför dyrbara i förhållande till utbildningskapaciteten.» (S. 122.)

Flera remissinstanser beröra *studiesättet* vid lärarhögskolorna. Vanligen anses kommissionen vara på rätt väg, när den vill ge studierna en friare karaktär och begränsa antalet schemabundna timmar, men i några yttranden framhålles, att fria studier även förutsätta fria studietider och att den beräknade studietiden i många fall icke torde kunna hållas.

Sveriges folkskolläraryrkesförbund finner det sålunda icke rimligt att med den grad av självständighet och frihet i studierna, som kommissionen rekommenderar, förena en fixerad utbildningstid. Förbundet är också benäget att betrakta den föreslagna utbildningstiden som minimitid för förvärvandet av en fullgod klasslärarutbildning för mellanstadiet. Ett liknande uttalande göres av *Svenska seminarieläraryrkesföreningen*.

Skolöverstyrelsen finner det synnerligen förklarligt, att kommissionen måst »begränsa sig till att i stora drag angiva, hur kommissionen tänkt sig, att lärarutbildningen skall läggas upp», men nödgas på samma gång konstatera, att denna begränsning gör det omöjligt att med någon större säkerhet bedöma lärarutbildningsprogrammet. »Innan man vet, om principerna kunna omsättas utan alltför allvarliga komplikationer, kan man omöjligt taga definitiv ställning till principerna». Försöksverksamhet bör även på detta område igångsättas. Så snart en detaljerad organisationsplan har utarbetats av skolkommissionen och om möjligt redan från och med läsåret 1950—51 bör den första fullständiga lärarhögskolan upprättas, lämpligen i Lund. »Erfarenheterna därifrån torde få en genomgripande betydelse för bedömandet av SK:s hela utbildningsprogram beträffande ämneslärare.»

Sedan skolöverstyrelsens förslag blivit bekant, har *folkskolestyrelsen i Malmö* i särskild skrivelse utvecklat de skäl, som kunna andragas för en förläggning av den nya lärarhögskolan till Malmö. »Staden kan tänkas vara villig att utan kostnad ställa tomt till förfogande liksom fallet varit med tandläkarhögskolan», påpekar folkskolestyrelsen.

Inom skolkommissionen har hösten 1949 tillsatts en ny delegation, *lärarhögskoledelegationen*, med uppgift att utarbeta detaljförslag rörande den första lärarhögskolan.

Aspirantårets organisation. Huvudinvändningen mot aspirantåret från *läroverkslärarnas* sida är, att den långa utbildningstiden därigenom ytterligare förlänges. Kollegiet vid *Hvitfeldtska högre allmänna läroverket i Göteborg* påpekar, att lärarutbildningen i ledande kulturländer som U. S. A., England och Frankrike är betydligt mindre tidskrävande än den skolkommissionen för vår del föreslår.

Sveriges yngre läroverkslärares förening fruktar likaledes, att en så lång utbildningstid som två år skall allvarligt försvåra rekryteringen av yrket.

»Andra yrken konkurrera om de nyblivna filosofie magistrarna, för vilka två års ytterligare studier efter ännu mer bunden plan än de ämnesteoretiska studiernas måste te sig mindre lockande. Även om den absoluta studietiden icke ökas på grund av universitetsstudiernas förkortning, kommer åtminstone en stor kategori i ett ekonomiskt ofördelaktigare läge än nu. Många filosofie studerande — vid Stockholms Högskola närmare 50 procent — finansiera för närvarande sina studier med förvärvsarbete. — — För gifta studenter kunna dessa svårigheter ökas med de sociala nackdelar, som skolkommissionen själv påpekar i samband med praktikterminerna.» (S. 419.)

Föreningen föreslår för sin del en lärogång om tre terminer.

»I så fall kunde t. ex. först komma en termins pedagogisk teori; därpå en termin med begränsat antal timmar för aspiranttjänst, varigenom viss tid också kunde avdelas för fortsatt pedagogisk teoriutbildning — något avgörande hinder för att kombinera praktisk och teoretisk utbildning har icke redovisats. Efter denna termin, som förutsätter handledning och rådgivning utan bedömning, kunde följa en tredje termin, den egentliga provterminen.»

Då auskultationer och övningsundervisning under de två terminerna vid lärarhögskolan icke torde kunna förekomma i samma omfattning som under det nuvarande provåret, finner *skolöverstyrelsen* det angeläget, att tanken på aspiranttjänstgöring förverkligas, om möjligheter därtill föreligga.

Det står emellertid utan vidare klart, att en aspiranttjänstgöring erbjuder mycket svårlösta organisationsproblem. Överstyrelsen belyser detta genom en detaljanalys, som onekligen stöder de yrkanden om en förkortning av aspiranttjänstgöringen, vilka från helt andra utgångspunkter ha framställts av de citerade lärarorganisationerna.

»Av vissa uttryck att döma ser det . . . ut, som om SK tänkt sig, att ämnesläraraspiranterna — i motsats till klassläraraspiranterna — skulle fullgöra heltjänst. Ett sådant förslag kan emellertid överstyrelsen omöjlig tillstyrka. När överstyrelsen 1939 förde fram tanken på assistenttjänstgöring, räknades med 15—18 veckotimmars tjänstgöring, d. v. s. två tredjedelar av full tjänst. Detta torde utgöra maximum för en aspiranttjänstgöring, om den skall kunna vara av verkligt värde ur utbildningssynpunkt. Av organisatoriska skäl torde det vidare vara olämpligt att alltför strängt fixera tjänstgöringens omfattning. Överstyrelsen vill därför numera förorda 12—18 veckotimmars aspiranttjänstgöring. I regel skulle varje ämnesläraraspirant få en del av sin tjänstgöring förlagd till gymnasiet. Läraraspiranter i latin och grekiska måste dock undervisa uteslutande på gymnasiet, och för ämnen som franska, fysik och kemi torde huvudparten av tjänstgöringen bli bunden till gymnasiet. Man torde därför behöva räkna med i genomsnitt 4 till 5 veckotimmars gymnasietjänstgöring per lärarkandidat eller sammanlagt omkring ($4\frac{1}{2} \times 600 =$) 2 700 veckotimmar. Innevarande läsår finnas cirka 350 undervisningsavdelningar i de statliga och kommu-

nala gymnasier, bortsett från högsta ringen och provårsläroverken — det ligger i sakens natur, att aspiranttjänstgöring icke annat än i undantagsfall kan få förekomma i avslutningsklassen, och vidare måste ett antal läroverk, ungefär motsvarande de nuvarande provårsläroverken, reserveras för lärarhögskolornas undervisningsövningar. 2 700 veckotimmar fördelade på 350 undervisningsavdelningar innebär i medeltal ungefär 8 veckotimmar per undervisningsavdelning, d. v. s. omkring en fjärdedel av all gymnasieundervisning utom i högsta klassen. En sådan situation måste självfallet anses såsom fullständigt ohållbar. Det kan visserligen invändas, att utsikterna till en så stor lärarrekrutering som 600 per år icke förefalla särskilt gynnsamma och att man kan motse en viss utvidgning av gymnasieorganisationen. Även med en bred marginal i dessa båda avseenden står dock kvar, att assistenttjänstgöringen i gymnasiet enligt SK:s program får en omfattning, som ej gärna kan godtagas. I någon mån skulle situationen förbättras, om läraraspiranterna i större utsträckning än vad SK tänkt sig fördelades på realskola och gymnasium alltefter kompetens och framtidsplaner. De som inriktade sig uteslutande på tjänster vid realskola skulle sålunda få hela aspiranttjänstgöringen förlagd till realskolor. En sådan uppdelning av lärarkandidaterna synes även ur andra synpunkter befogad och förtjänar att närmare övervägas. Verkningarna därav för aspiranttjänstgöringens vidkommande få emellertid icke överskattas, eftersom flertalet akademiskt utbildade torde vilja ha möjligheten till gymnasietjänst öppen och därför också önska aspiranttjänstgöring på gymnasiet.

På grundval av de här gjorda uppskattningarna torde det vara svårt att komma från, att SK:s tanke om två terminers aspiranttjänstgöring måste avskrivas. Redan med en termins aspiranttjänstgöring blir belastningen för gymnasiets vidkommande i tyngsta laget — icke ens det goda syftet att giva lärarna förutsättningar att meddela förstklassig undervisning kan ju göra det försvarligt, att lärjungarnas undervisning spolieras. Det bör också framhållas, att ehuru det administrativa arbetet med aspiranttjänstgöringens fördelning på det sättet icke blir mer än hälften så stort som enligt SK:s program, det likväl kommer att bli utomordentligt besvärande — för visso långt mer besvärande i verkligheten än på papperet.» (S. 118—119.)

Ännu livligare har diskussionen om aspirantåret blivit hos folkskolans företrädare. Avslagsyrkanden förekomma men också — och i avgjort större antal — ändringsförslag, som åsyfta att tillvarataga den sunda kärna, som kommissionens förslag anses innesluta. Sålunda anför folkskoleinspektören i Östergötlands östra inspektionsområde:

»I första hand må betonas, att föreslagna uppläggning av aspirantåret knappast kan få ett betryggande utbildningsvärde, om aspiranterna utan kontinuerlig och daglig handledning själva skola ordna undervisningen i sin klassavdelning. Man kan förmoda, att det inte skulle bli så särskilt bra beställt med undervisningen i dessa experimentklasser. Särskilt framträdande måste olägenheterna bli, om barnens första skolår ska överlämnas till icke fullt utbildade lärare. Men även om man bortser från dessa förhållanden, återstår en annan väsentlig omständighet. Det torde i verkligheten icke vara möjligt att anskaffa erforderligt antal aspirantplatser i rimlig närhet av seminarieorterna och i all synnerhet att göra något större antal av dessa fasta. Härtill kommer, att man måste räkna med en kraftig

reaktion mot aspirantklasserna från berörda skoldistrikt, vilket förmodligen i icke så få fall kan komma att gå ut över aspiranterna och mindre gynnsamt påverka deras inställning till skolarbetet.

Med hänsyn till nu anförda synpunkter torde böra övervägas att söka ordna aspirantåret på annat sätt än Skolkommissionen föreslagit. En tänkbar lösning vore att aspiranterna hänvisades att fullgöra aspirantåret hos lämplig klasslärare och under dennes ledning. De skulle därvid i huvudsak handha all undervisning i läraravdelningen. Lämpligt torde vara, att, som Skolkommissionen föreslagit, två aspiranter hänvisas till varje sådan klasslärare. För att ge eleverna tillfälle lära känna arbetet i olika skolformer och kanske bli bekanta med olika undervisningsmetoder, vore det måhända lämpligt att aspiranterna efter exempelvis en termin bytte klassavdelning. — — — Klassläraren i aspirantklass torde böra erhålla ett mindre arvode, förslagsvis 200 kronor per termin. Det kan också ifrågasättas, om ej något belopp borde utgå i aspirantlön.

Mot nu skisserade anordning av aspirantåret skulle vid ett ytligt betraktande kunna anmärkas att det medförde större kostnader och att skolan berövas arbetskraft i större utsträckning än enligt Skolkommissionens förslag.

Beträffande kostnadsfrågan må framhållas, att denna i huvudsak blir beroende av huruvida aspirantlön skall utgå eller ej. Skulle enbart kostnads-skäl utgöra hinder för en rationell lösning av aspirantåret, kan förslaget i denna del anstå tills vidare. Det må dock betonas, att ifrågasatta förstärkning av lärarutbildningen är av vital betydelse, varför kostnadsskäl i och för sig icke böra få vara avgörande för frågans lösning.

Den befärad minskningen av lärarkrafter torde också kunna elimineras, även om aspirantåret organiseras på förslaget sätt. Sålunda borde i första hand korttidsvikariaten reserveras för aspiranterna. Härigenom skulle ett av de besvärligaste problemen för skoldistriktet finna sin lösning, nämligen anskaffande av korttidsvikarier. Önskemål ha i olika sammanhang framförts att inom skoldistriktet få anställa reservvikarier. Reserveras korttidsvikariaten för aspiranterna, skulle det i framtiden icke erfordras anställande av några reservvikarier. Men även om nu angivna lärarkraftsbehov tillgodoses av aspiranterna, bleve måhända befärad lärarbrist icke helt avlägsnad. Skulle verkställda beräkningar av lärarbehovet till fullo motsvaras av verkligheten, kommer det att bli svårt att till en del helårstjänster och långtidsvikariat anskaffa lärare. Även i sådana fall skulle aspiranterna få utgöra en tillgänglig reserv, som utnyttjas på så sätt, att aspiranterna skulle anmodas att växelvis upprätthålla undervisningen. Men den fasta punkten för seminarieeleverna under aspirantåret skulle bli den läraravdelning, dit de hänvisats att fullgöra aspirantåret.»

Förbundsstyrelsen för *Sveriges folkskolläraförbund* börjar med en kritik av kommissionens förslag ur utbildningssynpunkt.

»Att låta två aspiranter under ett helt läsår utan egentlig handledning sköta undervisningen i vissa klasser kan inte innebära en rationell och effektiv form av praktisk pedagogisk utbildning. Den sporadiska handledning som under aspirantåret kan meddelas av överlärare, folkskolinspektör och lärarhögskolans lärare måste bli otillräcklig. Enligt förslaget skulle aspiranten under det praktiska utbildningsåret ha sin tjänstgöring förlagd

till endast en klassavdelning på ett visst klasstadium, frånsett kortvariga studiebesök och undervisningsövningar i andra klasser och skolformer. Då mellanskolans lärare enligt SK:s förslag ska utbildas för klasstadiet 3—6 och för tjänstgöring i såväl A-skola som skolor av B1- och B2-form, synes aspiranttjänstgöringen böra inom den begränsade tidsramen omfatta så många klasstadiet och skolformer som är möjligt.»

Styrelsen släpper dock icke tanken på en aspirantpraktik. Om aspiranterna i stället finge dels tjänstgöra, dels hospitera i klassavdelningar med examinerade lärare, skulle det mesta av svårigheterna bortfalla.

»Beträffande aspiranttidens längd synes det mera ändamålsenligt att aspiranttjänstgöringen koncentreras på en termin än att den utbredds över ett helt läsår. Under denna termin bör aspiranten dels hospitera på olika klasstadiet och i olika skolformer, dels periodvis ha full tjänstgöring i samma klassavdelningar med klassläraren som åhörare men tidvis helt på egen hand.

Hälften av aspiranterna kunde fullgöra aspiranttjänstgöring under höstterminen efter första året vid lärarhögskolan och den andra hälften av aspiranterna under därpå följande vårtermin. Den termin som blir fri från aspiranttjänstgöring skulle tillbringas vid lärarhögskolan och användas till förstärkning av utbildningen i engelska och övningsämnen.»

Enligt detta förslag skulle inga särskilda tjänster reserveras för aspiranterna. »Detta får givetvis inte hindra att aspirantarvode utgår till aspiranten under den termin han tjänstgör», framhåller förbundsstyrelsen.

Styrelsen föreslår, att ny utredning verkställs och att på olika sätt detaljutformade förslag praktiskt prövas, innan aspiranttjänstgöringen mera definitivt utformad inlägges i utbildningen vid lärarhögskolorna.

Jämväl *seminarieläarmötet i Lund 1948* ansåg, att aspiranttjänstgöringen icke behövde omfatta längre tid än på sin höjd en termin.

Som ett alternativ framkastade mötet, att aspirantåret på studentlinjen och i småskoleseminarieerna kunde utbytas mot förpraktik, som kunde ställas som villkor för inträde i första klassen. Dylik förpraktik förekommer redan nu i betydande utsträckning, och det skulle endast behövas en rationell organisation av densamma.

Styrelsen för *Seminarieernas elevförbund* anser, att den praktiska lärarutbildningen väl kan behöva den ordentliga förstärkning, som aspirantåret skulle medföra, men framför också kritik och föreslår för sin del följande alternativ:

»Av A- och B 1-skolorna i olika skoldistrikt avsättes så många tjänster, som motsvarar halva antalet klassläraraspiranter vid lärarhögskolorna. För varje sådan aspiranttjänst tillsättes en — helst i samma skola tjänstgörande — lärare som handledare. Handledaren bör erhålla skälig ersättning för sitt extraarbete. Aspiranterna bestrider undervisningen i aspirantklassen var sin termin. Under den termin aspiranten ej uppehåller undervisningen i aspirantklassen, skall han auskultera i olika skolformer och på olika åldersstadiet, i studiesyfte besöka försöksskolor, hjälp- och observa-

tionsklasser samt vikariera i sin handledares klass, så att denne får tillfälle att i erforderlig omfattning följa undervisningen i aspirantklassen. Dessutom bör aspiranten under denna termin hinna förkovra sig i de olika övningsämnen.»

Aspiranterna, som tillsammans uppehålla en lärartjänst, böra enligt styrelsens mening få dela en lärarlön.

Departementschefen.

Om någon föreställer sig den framtida lärarutbildningen som en noggrant utstakad väg, vilken alla blivande lärare ha att följa, var och en till sin plats i skolarbetet, kommer han antagligen att finna skolkommissionens planläggning väl skissartad och kanske även att de avgivna yttrandena alltför mycket divergera i vissa ingalunda betydelselösa detaljspörsmål, framhåller departementschefen. För egen del tror han dock icke, att lärarutbildningsanstalterna hos oss någonsin kunna givas en fullt ensartad organisation: därtill äro de lokala förhållandena alltför skiftande. Inom ett blivande system av lärarhögskolor torde förutsättningarna och omfattningen av verksamheten komma att variera i så hög grad, att nära nog varje sådan institution blir ett organisationsproblem för sig. Samma bärande tanke kan få uttryck i lokalt skiftande organisationsformer; detaljutformningen kan fastställas först när man står inför den konkreta uppgiften att planlägga en lärarhögskola med bestämd kapacitet på en bestämd ort.

Statsmakterna böra enligt departementschefens mening icke taga definitiv ställning till organisationen av lärarutbildningsanstalterna annat än i samband med ett konkret förslag till inrättande av en sådan läroanstalt. Olika frågor, exempelvis rörande läraruppsättning, kursinnehåll och anknytning till andra läroanstalter, böra därvid även omprövas.

Trots denna uppfattning anser sig departementschefen redan vid detta tillfälle böra deklarerera sin principiella inställning till skolkommissionens förslag att inrätta ett antal jämförelsevis stora lärarhögskolor, vilka om möjligt var och en skulle utrustas med resurser att utbilda alla de tre huvudkategorierna av lärare: ämneslärare, mellanskollärare och småskollärare.

»En sådan lösning skulle otvivelaktigt på ett naturligt sätt korrespondera mot vissa väsentliga drag i det planerade enhetsskolesystemet. Ett lärarutbildningssystem av nuvarande slag, vilket alltifrån början sorterar upp de blivande lärarna i skilda fällor, ter sig som en anakronism inom ett skolsystem, som just syftar till att övervinna det gamla skolsystemets splittring på sinsemellan isolerade bildningsvägar. I den mån gemensamma utbildningsanstalter för olika lärarkategorier kunna bidra till att öka kontakten mellan de lärargrupper, som i enhetsskolan ha att grundlägga eller fullfölja varandras arbete, tjäna de samma idéer som enhetsskolan själv.

Vissa ekonomiska synpunkter stödjade tanken på en sådan centralisering. Moderna lärarutbildningsanstalter kräva speciallokaler, bibliotek och tek-

nisk utrustning, som draga avsevärda kostnader. En splittring av utbildningen på ett stort antal smärre läroanstalter skulle multiplicera upp dessa kostnader till betydande summor. Det ter sig i varje fall önskvärt, att utgifterna hållas nere genom en begränsning av utbildningsanstalternas antal, så långt detta är möjligt utan skada för deras ändamål.

Även om man kunde helt bortse från sådana synpunkter, skulle dock enligt min mening omfattningen av den framtida lärarutbildningen stegvis framtvinga en centralisering. Särskilt synes det vanskligt att med bibehållande av den nuvarande provårsinstitutionen giva utbildningsanstalterna för ämneslärare erforderlig kapacitet. Den kvantitativt mycket betydande utbildningen av ämneslärare för enhetsskolans högstadium nödvändiggör, synes det mig, en lösning efter nya linjer, varigenom de värdefullaste handledarna kunna nyttiggöras för ett större antal lärarkandidater. Andra länder ha i detta avseende gått oss i förväg. Oavsett skolreformen torde det endast vara en tidsfråga, när även vi måste börja länka in utvecklingen på att skapa större utbildningsenheter.»

Departementschefen förklarar sig icke beredd att nu taga ståndpunkt till hela det framtidsperspektiv, som skolkommissionen uppdragit: fullständiga lärarhögskolor i de fyra städer, där högre lärarexamina avläggas, och kring varje sådan centralort ett system av fullständiga eller ofullständiga lärarhögskolor, allt i intim samverkan med vederbörande universitet eller högskola och särskilt med de därtill knutna psykologiska institutionerna. Departementschefen fortsätter:

»Det synes mig fastmer, att övergången till ett nytt system av lärarutbildningsanstalter bör ske steg för steg, i den mån de nya anstalterna befinnas nödvändiga för lärarutbildningen. Redan de fyra lärarhögskolor, som skulle förläggas till universitetsstäderna, torde bli rätt olika i detaljerna beroende på de skiftande möjligheterna att på dessa orter åstadkomma övningskolor och finna lämpliga samverkande läroanstalter för utbildningen på olika stadier. Särskilda utredningar torde därför bli erforderliga för envar av dessa högskolor. Skolöverstyrelsen har föreslagit, att en fullständig lärarhögskola med det snaraste skall upprättas i Skåne, där dess verksamhet i första hand kan baseras på det väl utvecklade skolväsendet i Lund och Malmö. Lärarhögskoledelegationen fullföljer för närvarande detta uppslag, och jag har för avsikt att, så snart fullständig utredning föreligger, framlägga de förslag, som därav kunna föranledas.

Jag går ut ifrån att därefter under 1950-talets lopp nya lärarhögskolor successivt upprättas, i mån som lärarbehovet gör detta påkallat och erforderliga organisationsplaner utarbetats. De nuvarande provårsläroverken och de båda slagen av seminarier komma sålunda till en tid att fortsätta sin verksamhet.

Provårsläroverkens uppgift under denna övergångstid blir att giva praktisk utbildning åt läraraspiranter, som icke kunna hänvisas till lärarhögskolorna till följd av dessas ännu otillräckliga kapacitet, och i synnerhet åt dem, som efter avlagd akademisk examen ha tjänstgjort i sådan utsträckning, att de böra vara befriade från särskild aspiranttjänstgöring.

Skolkommissionen har i särskild framställning föreslagit en provisorisk seminarierreform i avvaktan på att lärarutbildningen skall kunna få sin definitiva organisation. Även jag finner det önskvärt, att undervisningen vid

seminarierna under 1950-talet successivt närmas till den planerade utbildningen vid lärarhögskolorna och har för avsikt att sedermera föreslå för detta ändamål erforderliga åtgärder. Reformen av lärarutbildningen bör enligt min uppfattning liksom skolreformen ha en fortskridande karaktär, så att delreformer företagas, i den mån det är möjligt inom ramen av nuvarande organisation, och parallellt därmed en ny organisation, bestående av lärarhögskolor av olika slag — fullständiga och ofullständiga — successivt får framväxa, allteftersom den aktualiseras av framträdande behov, tills slutligen omständigheterna medgiva, att reformen i dess helhet föres i hamn.

Departementschefen finner det icke nödvändigt att nu taga ståndpunkt till olika organisatoriska detaljer, såsom intagningsförfarandet, organisationen av eventuella lärarprov och sättet för samverkan med universiteten: i vilken omfattning inträdesprov och preparandkurser i övningsämnen böra förekomma, beror bland annat av detaljer i gymnasieorganisationen, som ännu icke kunna överblickas. Lärarnas slutprov måste, om sådana skola förekomma, måhända organiseras på skilda sätt vid de olika lärarhögskolorna, alltefter storleken av den till buds stående övningsskoleorganisationen. Samarbetet med de akademiska instanserna kan taga olika former, allteftersom det gäller statsuniversitet eller fria högskolor. Från flera håll har anmärkts, konstaterar departementschefen, att programmet förefaller överlastat. Anmärkningen saknar enligt hans uppfattning kanske icke fog; när arbetsprogrammet en gång skall definitivt utarbetas för de utbildningsanstalter, där blivande lärare skola öva sig i koncentrationens svåra konst, är det säkerligen skäl att tillse, att aspiranternas eget arbete också koncentreras till väsentliga ting.

Det inre arbetet vid lärarhögskolorna bör gestaltas så fritt, som omständigheterna medgiva. Muntlig undervisning är i viss utsträckning oombärlig för att ge läraraspiranterna överblickar över arbetsfält och problemställningar och även för att ge dem del av handledarnas personliga erfarenheter och iakttagelser, men en hel del fakta och rutinregler kunna med större fördel inhämtas genom självstudier i böcker och kompendier. Antalet schemabundna timmar bör hållas så lågt som möjligt, framhåller departementschefen vidare.

Beträffande den föreslagna aspiranttjänstgöringen har departementschefen slutligen anfört följande.

Jag är personligen övertygad om att det är ett riktigt grepp att i lärarnas egentliga yrkesutbildning inpassa även en aspiranttjänstgöring, där de blivande lärarna självständigare än i övningsskolan kunna tillämpa vad de ha inhämtat under utbildningens första del och samtidigt få tillfälle att skaffa sig erfarenheter, som ge den senare delen av utbildningen dess konkreta grund. Aspiranttjänstgöringens former böra däremot icke bindas. Det torde i en del fall kunna visa sig ändamålsenligt, att såsom kommissionen föreslagit låta två aspiranter tillsammans uppehålla en lärartjänst, det kan i andra fall vara fördelaktigare, om två aspiranter till större eller mindre del

uppehålla undervisningen i två klasser under handledning av en erfaren lärare, som bestrider återstoden av undervisningen i dessa klasser, och det kan slutligen befinnas lämpligt, att aspiranter för någon tid hänvisas till praktik i distrikt, där försöksverksamhet pågår, för att av vederbörande lärare systematiskt handledas i den undervisningsmetodik, han vid sin undervisning följer. Jämväl korttidsvikariat kunna enligt min mening med fördel inläggas i aspiranttjänstgöringen. Avgörande praktiska skäl tala i själva verket för att denna anordning tages i anspråk, så långt den är förenlig med en ändamålsenligt planlagd utbildning. En för skoldistriktet ofta bekymmersam fråga skulle därigenom komma i ett bättre läge.

Tiden för vistelsen vid lärarhögskolan synes mig för normala fall i överensstämmelse med skolkommissionens förslag kunna sättas till två år för klasslärare och ett år för ämneslärare. Mera tveksamt kan det vara, om aspiranttjänstgöringen bör omfatta så mycket som ett läsår. I fråga om ämnesläraraspiranterna torde detta redan av tekniska skäl vara uteslutet, såsom närmare framgår av skolöverstyrelsens yttrande. I fråga om klassläraraspiranterna är det måhända mindre klart, att aspiranttjänstgöringen bör förkortas. Försiktigheten bjuder dock, att aspiranttjänstgöringen åtminstone tills vidare, intill dess praktiska erfarenheter föreligga, begränsas till en termin. Vid utformningen av aspiranttjänstgöringen måste vidare stor hänsyn tagas till de därmed förknippade ekonomiska förhållandena, varvid kostnaderna för ifrågakommande aspirant- och handledararvoden böra ses mot bakgrunden av de besparingar i lärarlöner, som göras genom att undervisningen i vissa klasser uppehålls av aspiranterna.

Det synes mig principiellt riktigt, att lärarhögskolorna utnyttjas jämväl för lärares vidareutbildning och för utbildning av speciallärare i vissa fall. Praktiska förslag i dessa avseenden måste dock anstå, tills den pågående utredningen om lärarhögskolornas detaljorganisation slutförts.

4. Lärartjänsterna och lärarnas fortbildning.

Utredningar och yttranden.

Det kan vara begripligt, att lärarutbildningen, sådan den idag är, av praktiska skäl har inriktats på ett begränsat antal huvudtyper av lärare, motsvarande de fyra största lärarkategorierna: lektorer, adjunkter, folkskollärare och småskollärarinnor. Skolan som sådan är dock icke lika stereotyp. Där finnes utrymme för talrika utbildningsvarianter och där kan även lärarens personligt lagda och fritt utformade studiearbete komma till full nytta. Det är en styrka för en skolorganisation om det också kan sägas, att skolan väl utnyttjar lärardugligheten och uppmuntrar lärarna till att förkovra sina kunskaper och förbättra sin praktiska lärarduglighet. En lärare, som genom eget arbete gjort sig kompetent för en mera krävande uppgift, bör kunna få en sådan placering inom skolväsendet, att hans uppnådda duglighet blir till bästa nytta för skolarbetet.

Begränsningen till ett fåtal utbildnings- och anställningsformer har medfört, att lärarbanan med en viss rätt kunnat karakteriseras som ett yrke utan befordringsmöjligheter. Denna brist utgör, särskilt under tider av svår

konkurrens om arbetskraften, en fara för banans rekrytering. Skolkommisionen framlägger en rad förslag, som syfta till att på olika sätt uppmuntra och underlätta lärarnas vidareutbildning. Bland annat skall vid befordran ökad hänsyn tagas till lärarens pedagogiska meriter och i tjänsten ådagalagda skicklighet.

a. Gymnasiets lärarfråga.

Gymnasietjänstgöring förutsätter under alla omständigheter en gedigen grundläggande universitetsutbildning. En lärares lämplighet för tjänstgöring på gymnasiestadiet beror emellertid inte endast härpå utan även på många andra faktorer.

En god del av gymnasieundervisningen skall enligt kommissionens förslag bestridas av lektorer, som i regel skola ha avlagt licentiatexamen. Återstående gymnasieundervisning skall i stort sett ombesörjas av en ny kategori av lärare, som av kommissionen benämnas *gymnasielärare* men i remissyttrandena vanligen *gymnasielärare*. Denna lärargrupp skulle i lönehänseende placeras mellan nuvarande adjunkter och lektorer. Gymnasieadjunkter skulle finnas även vid de centraliserade realskolor, där klass 9 g är anordnad.

Ämbetsexamen måste givetvis krävas av gymnasielärarna, och kommissionen har övertygning, huruvida krav på kvalificerad examen bör uppställas.

»Kommissionen har emellertid stannat vid den uppfattningen, att dylika bestämmelser skulle vara mera till hinder än till gagn för en naturlig konkurrens om dessa befattningar. Kommissionen föreslår sålunda, att befattningarna som ordinarie gymnasielärare i samtliga ämnen utom ämnet kristendomskunskap må stå öppna för lärare, som avlagt filosofisk ämbetsexamen med lägst 2 betyg i de i tjänsten ingående ämnena, och förutsätter därvid, att befordringsbestämmelserna formuleras så, att pedagogiska och vetenskapliga meriter sättes avgjort före tjänstgöringstidens längd.» (S. 394.)

I fråga om kompetenskraven för gymnasielärartjänst i kristendomskunskap kan kommissionen icke uttala sig utan ytterligare utredning.

Förslaget att inrätta gymnasieadjunkturer har allmänt tillstyrkts eller lämnats utan erinran i remissyttrandena. Dessa befattningar skulle innebära tillfredsställandet av ett gammalt och ofta framfört rättvisekrav, skriver sålunda *Läroverkslärarnas riksförbund*.

Däremot dela sig meningarna om de behörighetsvillkor, som böra uppställas.

b. Realskolestadiets lärarfråga och mellanskollärarnas fortbildning.

Den begynnande ämnesspecialiseringen på realskolstadiet utesluter användningen av ett genomfört klassläraresystem, men *skolkommisionen* anser det i varje fall önskvärt, att lärjungarna icke undervisas av ett alltför

stort antal lärare. Ännu på detta åldersstadium äro de nämligen i hög grad beroende av den personliga kontakten med lärare, som väl känna sina elever.

»Under alla omständigheter bör enligt kommissionens mening varje klassavdelning ha en klassföreståndare, som undervisar klassen i ett flertal ämnen, och som därigenom kan verka fostrande och sammanhållande. Kommissionen förordar sålunda för realskolan en medelväg mellan folkskolans klassläraresystem och läroverkens specialistläraresystem. Härav följer, att ett stort antal lärare inom realskolan enligt kommissionens mening bör ha en sådan utbildning, att de kan undervisa i flera än två ämnen.» (S. 384—385.)

I många fall bör enligt kommissionens uppfattning klassföreståndarens undervisning i sin klass även kunna omfatta huvudparten av det nya skolämnet samhällskunskap.

Kommissionen har kommit till den övertygelsen, att lärarbehovet på realskolstadiet icke kan täckas genom den beräknliga produktionen av lärare med akademisk utbildning. »Det gäller att laga efter lägligheten och därvid finna sådana lösningar, att dels kvantiteten hålles uppe i görligaste mån, dels kommissionens . . . principiella uppfattning om klassföreståndarens betydelse kan tillgodoses.»

Enligt kommissionens mening böra i överensstämmelse härmed en rad nya utbildningsvägar tillskapas:

1. *Mellanskollärarytbildning jämte partiell ämbetsexamen.* Kommissionen tänker sig en utbildning omfattande mellanskollärarytbildning och provning enligt fordringarna för ämbetsexamen i två eller tre universitetsämnen, motsvarande minst två skolämnen. Betygssumman i den akademiska provningen skall vara minst 4, varav lägst Med beröm godkänd i ett universitetsämne. Härtill bör läggas en termins praktisk fackutbildning för realskolstadiet. En lärare med denna utbildning bör kunna väl lämpa sig som ämneslärare i realskolan och kan dessutom bestrida fyllnadstjänstgöring i mellanskolan. Särskilt för de små centralskolorna på landsbygden torde denna lärartyp ha en stor uppgift att fylla. Utbildningen bör medföra adjunktskompetens.

Tvåbetygskurserna i ämnen som historia, litteraturhistoria, nordiska språk, tyska och engelska förutsätta för närvarande studentkunskaper i latin. Kommissionen föreslår utredning om åtgärder för att möjliggöra studier i dessa ämnen för mellanskollärare, som icke läst latin i gymnasiet.

2. *Kombinerad utbildning i läro- och övningsämnen.* Inrättande av lärartjänster med gymnastik i kombination med ett eller annat läroämne har diskuterats i offentliga utredningar ända sedan det första årtiondet av detta sekel. *Skolutredningen* föreslår att frågan återupptages, men undersökningen bör då även avse tjänster, innehållande annat övningsämne än gymnastik (IV:1 s. 62). *1941 års lärarlönesakskunniga* ansluta sig i sitt betänkande om lönereglering för övningslärare (SOU 1947:15) till denna mening:

»Ur olika synpunkter skulle det ofta vara till fördel för både lärare och lärjungar, om en lärare undervisade i såväl läroämnen som övningsämnen. — — — Man borde också kunna ifrågasätta, om icke redan utbildade övningslärare — i den mån de vore berättigade att inskrivas vid universitet och högskola — kunde medgivnas att avlägga filosofisk ämbetsexamen i ett eller flera skolämnen på samma sätt som teologie kandidater för närvarande undergå s. k. särskild prövning i vissa till filosofiska fakulteten hörande ämnen efter fordringarna för filosofisk ämbetsexamen.» (S. 79.)

Skolkommissionen finner frågan tarva ytterligare utredning men anser, att den bör kunna lösas i positiv riktning.

»Man bör försöka finna utvägar att i en med filosofisk ämbetsexamen i kompetens likställd examen efter vissa principer sammanräkna vitsord, erhållna dels vid tentamina i akademiska ämnen, dels vid på visst sätt reglerad fackutbildning i de s. k. övningsämnena.» (S. 390.)

Även denna utbildning skulle medföra behörighet till adjunktstjänst.

3. *Mellanskollärarytbildning jämte betyg i läroämne.* En utbildning, som icke medför adjunksbehörighet men kan utgöra tillräckligt underlag för partiell tjänstgöring på realskolstadiet, bör kunna åstadkommas, om en lärare med mellanskollärarytexamen tenderar för två betyg i ämbetsexamen i lämpligt ämne. Kompetensen kan givetvis breddas genom tentamen i ännu något ämne.

Möjligen skulle mellanskollärarytutbildning på analogt sätt kunna kompletteras med utbildning i kristendomskunskap inom teologiska fakulteten. Ytterligare utredning därom är dock nödvändig.

Mellanskollärare, som på detta sätt förvärvat kompetens för viss undervisning i realskolan, bör erhålla tilläggsarvode för sin tjänstgöring på realskolstadiet. Gäller hans kompetens ämnet engelska, bör tilläggsarvode utgå också för tjänstgöring i detta ämne i klasserna 5—6, detta även om läraren undervisar i sin egen klass i engelska.

4. *Mellanskollärarytutbildning jämte av lärarhögskolan kontrollerad fortbildning.* Bland de nuvarande folkskollärarna finnas åtskilliga, som utan att ha examensmeriter utöver folkskollärarytexamen äro väl kompetenta att handha realskolundervisning i något ämne. Kommissionen ifrågasätter, huruvida icke med tanke på sådana lärare en »förstärkt utbildning för mellanskollärare» bör anordnas vid lärarhögskolorna.

»Man torde böra räkna med att under en rätt lång övergångstid ett mycket stort antal mellanskollärare icke genomgått fullständigt gymnasium. Dugande lärare av denna kategori fördjupar och vidgar sina kunskaper under loppet av sin tjänstgöring, och genom deltagande i kurser av skilda slag för vidareutbildning förvärvar åtskilliga längre fram i livet reell ehuru icke formell kompetens för realskolundervisning. En rätt naturlig motvilja mot att vid mogen ålder åter sätta sig på skolbänken utestänger dem från vidareutbildning genom akademiska studier. Om man hade en under betryggande former reglerad kunskapsprövning, öppen för mellan-

skollärare och förlagd till lärarhögskolorna, skulle man tillgodose såväl den enskilde lärarens intresse att få sin kompetens objektivt prövad som samhällets intresse att tillvarata dugliga lärare och utnyttja deras kapacitet.» (S. 391.)

Även dessa lärare skulle kunna erhålla tilläggsarvoden för sin undervisning enligt vad som sagts ifråga om föregående lärargrupp.

Kommissionens förslag om nya utbildningsvägar för realskolstadiets lärare har fått ett ganska blandat mottagande, och motståndet hårdnar, allteftersom man kommer längre ned på listan över de nya behörighetsformerna.

Matematisk-naturvetenskapliga sektionen i Lund kan icke tillstyrka, att mellanskollärarytbildning skulle medföra adjunktskompetens efter komplettering med en partiell ämbetsexamen.

»Lärare med sådan kombinerad utbildning böra kunna vara ett värdefullt tillskott till kåren av realskollärare, men för adjunktur bör dock på dem ställas samma krav som på fil. magistrar i fråga om betyg i de ämnen tjänsterna omfatta. Mellanskollärare med akademiska betyg, som icke räcka till adjunktskompetens, föreslås att mot tilläggsarvode som ämneslärare få undervisa i realskolan i de ämnen i vilka akademiska betyg tagits.»

Humanistiska sektionen i Lund vill gärna medverka till utbildningsformer, som vid sidan av mellanskollärarytbildning upptaga viss akademisk meritering. Dock kan sektionen icke vara med om en utbildningstyp med endast två betygsenheter efter fordringarna för ämbetsexamen, såvida den ej brukas uteslutande för utbildning av lärare i främmande språk i enhetsskolan. Under återopande av detta yttrande tillstyrker jämväl *kanslersämbetet* skolkommissionens förslag om en på mellanskollärarytbildning grundad fortsatt utbildning, omfattande respektive 4 eller 2 betygsenheter.

Enhälligt avstyrka de akademiska kollegierna den av kommissionen föreslagna lärarutbildningen för realskolstadiet under kontroll av lärarhögskolan.

Enligt *skolöverstyrelsens* sammanfattning ha 26 av de 46 kollegier, som yttrat sig, tillstyrkt adjunktsbehörighet för mellanskollärare med en partiell ämbetsexamen om minst 4 betyg, valda enligt skolkommissionens riktlinjer, men endast 8 kollegier av 73 ha tillstyrkt det alternativ, vari ingår fortbildning under lärarhögskolans kontroll. I fråga om utbildning vid universitet med två betyg i ett skolämne äro meningarna vid de högre skolorna tämligen jämnt delade för och emot. Denna åsiktsgropperung avspeglas även i de yttranden, som ha avgivits av läroverkslärarnas organisationer.

Läroverkslärarnas riksförbund intager således en principiellt välvillig ställning men reserverar sig mot kommissionens sista alternativ:

»Med tillfredsställelse noterar riksförbundet förslaget strävan att så anordna utbildningen, att en lärare på ett lägre skolstadium jämförelsevis lätt kan förvärva den ökade kompetens, som gör honom skickad för undervisning på ett högre stadium, liksom att skapa former för en lärar-kompetens, som innesluter både läro- och övningsämnen. Av de föreslagna vägarna till förvärvande av begränsad kompetens som realskollärare ställer sig riksförbundet emellertid avvisande till den som innebär mellanskollä-rarutbildning samt av lärarhögskolan kontrollerad utbildning i vissa äm-nen. Riksförbundet erkänner visserligen riktigheten av SK:s påpekande av det förhållandet, att bland nu verksamma folkskollärare sådana finnas, som genom examensmeriter utöver folkskolläraryxamen och genom per-sonliga kvalifikationer få anses kompetenta att handha viss undervisning på realskolestadiet, men anser, att denna fråga är av så begränsad räck-vidd, att den bör kunna lösas genom dispensförfarande.»

Folkskolans lärarorganisationer följa däremot kommissionen. Sålunda yttrar *styrelsen för Sveriges folkskolläraryrkeförbund*:

»Den i förslaget upptagna kombinationen av mellanskolläraryrkeutbildning samt 4 betyg i läroämnena efter fordringarna för fil. ämbetsexamen finner förbundsstyrelsen vara en utmärkt utbildningsväg, vilken bör ge mång-sidig pedagogisk erfarenhet. Lärare med denna form av adjunksutbild-ning kan användas som klasslärare på mellanstadiet, som ämneslärare på realskolestadiet eller för tjänstgöring i vissa ämnen på båda stadierna i de fall lärartillgång och tjänstgöringsskyldighet gör en sådan anordning nöd-vändig, särskilt i små enhetsskolor på landsbygden. Denna adjunksut-bildning bör även stå öppen för lärare med folkskolläraryxamen och nu-varande studentexamen.

Kommissionens förslag beträffande adjunksutbildning med begränsad kompetens, omfattande mellanskolläraryrkeutbildning samt minst 2 betyg i ett läroämne efter fordringarna för filosofie ämbetsexamen eller utbildning i ämnet kristendomskunskap inom teologiska fakulteten, tillstyrks. Även dessa utbildningsvägar bör stå öppna för lärare med folkskolläraryxamen och nuvarande studentexamen.

SK:s förslag om mellanskolläraryrkeutbildning jämte av lärarhögskolan kon-trollerade kunskaper i viss grupp av läroämnena tillstyrks i princip.

Denna utbildning bör stå öppen även för lärare med nuvarande folk-skolläraryxamen på studentlinjen eller den fyraåriga linjen. Kurserna vid lärarhögskolan bör så utformas att de i så stor utsträckning som möjligt medger självstudier på hemorten och inte nödvändiggöra sammanhängande tjänstledighet för vistelse vid lärarhögskolan under hela utbildningstiden.»

Sveriges överläraryrkeförbund anser till och med, att villkoret om fortbild-ning under kontroll av lärarhögskolan i vissa fall kan vara för strängt.

»Icke så få lärare i vår nuvarande 7- och 8-klassiga folkskola, som varit särskilt intresserade av undervisningen i de högre klasserna (7 och 8) och är lämpade för att ta hand om ungdom i just dessa åldrar, ha genom fort-satt utbildning på olika sätt skaffat sig fullgoda insikter i de ämnen, vari de undervisat, och skött både undervisningen och fostran av ungdomen — det sista inte det minst viktiga — på ett i allo utmärkt sätt. Skolkom-missionen erkänner också riktigheten härav och menar, att det under en övergångstid skall vara möjligt att låta lämpliga sådana lärare tjänstgöra

i realskolan. Villkoret är dock, att vederbörande vid lärarhögskola genomgår en 'förstärkt utbildning för mellanskollärare' eller 'en under betryggande former reglerad kunskapsprövning'. Vad dessa fordringar närmare innebär och i vad mån de skulle möjliggöra att för uppgiften lämpliga mellanskollärare finge sin tjänstgöring förlagd till realskolor, är svårt att bedöma. Överlärarförbundet anser emellertid, att det skulle vara en avgjord förlust, särskilt för skolans strävan att fostra de unga i en kritisk ålder, om denna möjlighet att engagera lärare förhindrades på grund av alltför stränga formella behörighetskrav.»

Skolkommissionens förslag om inrättande av kombinerade adjunktstjänster, omfattande både läro- och övningsämnena, har i allmänhet endast föranlett kortfattade uttalanden; man vill i allmänhet avvakta den ytterligare utredning, som även skolkommissionen funnit påkallad. Av 32 kollegier, som uttalat sig i frågan, tillstyrka 22. I övrigt ha tillstyrkande yttranden avgivits exempelvis av *humanistiska sektionen i Lund, Läroverkslärarnas riksförbund, Sveriges yngre läroverkslärares förening, Fredrika-Bremer-Förbundet* och *Svenska slöjdföreningen*.

Ett par av de närmast berörda lärargrupperna ge uttryck åt sin tillfredsställelse över den utveckling till större likställdhet mellan läro- och övningsämnena, som genom skolkommissionens förslag ställs i utsikt. *Svenska gymnastiklärarsällskapet* tillstyrker varmt, *statens skolköksseminarium* likaså. Kollegiet vid sistnämnda läroanstalt anser det icke minst glädjande, att en utredning ställts i utsikt om inordnande av en fackutbildning i huslig ekonomi i en med filosofisk ämbetsexamen likställd examen.

Skolöverstyrelsen anser i likhet med skolkommissionen, att nya vägar måste öppnas såväl till adjunktskompetens som till partiell lärarbehörighet för realskolestadiet. Särskilt betonar överstyrelsen värdet av en kombinerad utbildning i läroämnena men tillägger, att överstyrelsen dock icke kan intaga definitiv ståndpunkt i denna fråga, innan mera preciserade förslag ha utarbetats. Mest reserverad ställer sig överstyrelsen till den sista av kommissionen föreslagna utbildningsvägen, som utöver mellanskollärarytbildning skulle omfatta fortbildning under lärarhögskolans kontroll. Denna utbildningsgång är, säger överstyrelsen, »en nödfallsutväg, som kanske måste tillgripas övergångsvis, om lärare med utbildning enligt någon av de tidigare anförda vägarna icke finnas att tillgå i tillräcklig omfattning». Överstyrelsen finner det emellertid icke självfallet, att fortbildningen skall kontrolleras genom lärarhögskolan utan kan tänka sig andra vägar härför. Efter en övergångstid bör denna utbildningsväg icke längre accepteras.

c. Småskollärarnas vidareutbildning.

För småskollärare, som önska skaffa sig utbildning för tjänstgöring inom mellanskolan eller på högre stadier, böra enligt skolkommissionens uppfattning särskilda vägar öppnas.

För dem som önska kompetens för mellanstadiet skulle en ettårig utbildning anordnas vid lärarhögskolan, innefattande dels — för dem som så behöva — en komplettering av ämneskunskaperna, dels en pedagogisk-metodisk utbildning för mellanskolestadiet. De som vilja gå längre och utbilda sig för realskolestadiet kunna följa samma utbildningsvägar som mellanskollärare, vilka kvalificera sig för realskoletjänstgöring. Kommissionen anser det emellertid värt att överväga, huruvida icke sådana anordningar kunna vidtagas, att småskollärare även utan omvägen över mellanskolläraryt utbildning skola kunna vinna partiell kompetens för realskoleundervisning.

»Enligt kommissionens mening är det av stor betydelse, att vägen till akademiska studier i framtiden kan öppnas för småskolans lärare, icke blott därför att dessa därigenom bereds möjligheter att kvalificera sig för undervisning på högre stadier, utan även därför att de får tillfälle att bedriva vetenskapliga studier på sitt eget arbetsområde och härigenom dels kan göra dessa studier fruktbarande för sin undervisning i småskolan, dels kan bli kompetenta att söka och inneha exempelvis tjänster vid lärarutbildningsanstalterna.» (S. 381.)

Erforderliga kompletteringar av allmänbildningsgrunderna borde kunna förläggas till de av kommissionen föreslagna gymnasierna för vuxna.

Att småskollärare, som påbörjat sitt yrkesarbete, skulle återgå till gymnasierna för kompletterande studier, ter sig för *Sveriges småskollärarynneförbund* som ett i de flesta fall ogenomförbart projekt. Däremot bör det vara möjligt att gå vidare efter avlagd dimissionsexamen och yrkesutbildning, såsom det har föreslagits för mellanskolans lärare. Detta är ett av skälen, varför förbundet bestämt påyrkat, att dimissionsexamen eller likvärdiga kunskaper skall läggas till grund för småskolläraryt utbildningen.

Skolöverstyrelsen har i princip icke något att invända mot de åtgärder för småskollärarynns vidareutbildning, som kommissionen har föreslagit. Då förslagen icke äro närmare utformade, avstår överstyrelsen dock från en mera ingående granskning.

d. H u v u d l ä r a r b e f a t t n i n g a r n a.

Kommissionen föreslår, att på vart och ett av skolans fyra stadier särskilda, i högre lönegrad placerade huvudlärarbefattningar skola upprättas. Dessa befattningar måste få olika karaktär på de olika stadierna.

På *gymnasialstadiet* skola lektorerna vara huvudlärare. Helst bör varje läroämne vara företrätt av lektor vid de gymnasier, där ämnet i fråga studeras; vid mindre gymnasier kan det dock inträffa, att en lektor måste representera två läroämnena.

På *realskolestadiet* bör alltefter omständigheterna en huvudlärare företräda ett läroämne eller två till tre närbesläktade ämnena.

För de större *mellanskolorna* tänker sig kommissionen huvudlärarbefatt-

ningar dels i den humanistiska, dels i den matematisk-naturvetenskapliga ämnesgruppen. Vid mindre mellanskolor och vid småskolor skulle huvudlärarbefattningen icke vara knuten till någon viss ämnesgrupp.

»Huvudläraren skall vara skyldig att följa med den vetenskapliga, pedagogiska och metodologiska utvecklingen i sitt ämne eller sin ämnesgrupp samt över huvud taget den pedagogiska utvecklingen på det skolstadium där han tjänstgör. Han skall biträda skolans chef vid skolarbetets planering och vid behov med råd och upplysningar tillhandagå övriga lärare, i synnerhet yngre och mindre erfarna. I hans uppgifter bör ingå att vårda undervisningsmaterielen och att tillse, att den förnyas. Därest kommissionens förslag om aspirantlärartjänster och förläggning av viss del av lärarutbildningen till samverkande läroanstalter godtas, kommer huvudläraren att få särskild betydelse för handledningen av aspiranter och lärarkandidater.» (S. 379.)

Formella kompetenskrav böra endast uppställas för lektoraten. För övriga huvudlärartjänster böra kompetenskraven vara desamma som för stadiets vanliga lärartjänster. Vid tillsättning av huvudlärartjänsterna böra givetvis lärdomsmeriter väga tungt, men främst böra personliga och pedagogiska kvalifikationer vara avgörande.

Kommissionens förslag har fått åtskilliga instämmanden men också åtskillig kritik.

Styrelsen för *Sveriges folkskolläraförbund* erkänner, att huvudlärarsystemet kan ha en uppgift att fylla i skolor med ämneslärarsystem men finner motiveringen ohållbar, om den tillämpas på skolor med klasslärarsystem.

»Klasslärarna på mellanstadiet har i regel samma utbildning och ska självständigt och på eget ansvar handha undervisningen i som regel samtliga ämnen. En huvudlärare-klasslärare torde inte i samtliga skolämnen kunna verka som pedagogisk ledare eller rådgivare. Att förordna ämnespecialister som huvudlärare synes inte lämpligt och är i mindre skoldistrikt för övrigt inte möjligt. Normer för meritvärdering av pedagogisk skicklighet och förmåga att handleda kolleger torde vara svåra att åstadkomma, och tillsättningen av huvudlärare kan därför befaras bli godtycklig.

Anordnande av fortbildningskurser och instruktioner, liksom konferenser mellan klasslärarna vid en skola eller i ett skoldistrikt torde bättre än huvudlärarbefattningar främja syftet med huvudlärarinstitutionen.»

Förbundsstyrelsen avstyrker därför inrättandet av huvudlärartjänster för klasslärare.

Skolöverstyrelsen kommer icke mindre bestämt till ett negativt resultat.

»Tvivelsutan skulle det vara tilltalande, om möjlighet funnes att honorera en särskilt förtjänt lärare vid en skola, om han utan att vara skolchef satt sin prägel på det pedagogiska arbetet vid skolan. Om det däremot med nödvändighet skall finnas ett visst antal huvudlärare vid varje skola, torde den goda avsikten i stor utsträckning förfelas. — — — I själva verket torde det vara en psykologisk felkonstruktion att för en viss grupp av lärare ut-

tryckligen föreskriva skyldighet att följa med den pedagogiska utvecklingen. Enligt överstyrelsens förmenande bör det ingå i varje lärares självklara åligganden att tillgodogöra sig den pedagogiska utvecklingen. Om ansvaret därför lägges på vissa lärare, blir följden lätt den, att övriga lärare anse sig dispenserade därför. Resonemang sådana som 'Det skall Karlsson göra; han har betalt för det' böra icke uppmuntras. Särskilt inom mindre skolenheter torde också, såsom av något kollegium framhållits, allehanda irritationer och onödigt rivalitet kunna uppkomma till följd av att vissa lärare skola få högre avlönade tjänster. Man kan icke heller vara säker på att det alltid blir de mest förtjänta pedagogerna vid en skola, som komma att uppehålla huvudlärartjänsterna. Sedan en sådan tjänst, ofta nog utan större konkurrens, tillsatts vid en mindre skola, kan en ung, pedagogiskt intresserad lärare komma till skolan och i realiteten bli huvudlärare, medan en annan är det till namnet och uppstår inkomsten. Det måste också tangera gränsen till parodi på huvudlärarinstitutionen, om nära nog alla lärarna vid en skola äro huvudlärare. Så blir enligt SK:s förslag förhållandet vid de mindre realskolorna. En realskola med 6 undervisningsavdelningar torde komma att få högst fem ordinarie lärare förutom rektor, och av dessa högst fem lärare skulle fyra vara huvudlärare. Med hänsyn till ovan anförda synpunkter måste överstyrelsen avråda från att huvudlärartjänster inrättas på det sätt, som SK föreslagit.» (S. 107—108.)

e. *Rektorsbefattningarna.*

Vid tillsättningen av rektorstjänster böra de personliga kvalifikationerna vara utslagsgivande, framhåller *skolkommissionen*. Behörighet att söka och inneha befattning som chef för en skola bör tillkomma varje lärare, som är behörig att söka och inneha ordinarie lärarbefattning vid skolan och som äger kompetens att undervisa på skolans högsta stadium; chefsposterna böra sålunda icke vara bundna vid bestämda lärdomsmeriter. »Detta innebär t. ex., att en mellanskollärare, som har kompetens att undervisa på realskolestadiet, skulle kunna förordnas som rektor vid en nioårig skola, även om han inte avlagt fullständig ämbetsexamen, samt att en gymnasielärare skulle kunna förordnas som rektor vid ett gymnasium, även om han inte är lektorskompetent.»

Kommissionen anser det vara en brist i den nuvarande lärarutbildningen, att det icke ingår någon utbildning för administrativa eller pedagogiskt ledande poster inom skolväsendet. En på folkskollärarkårens initiativ tillkommen kurs i skoladministration, närmast avsedd för överlärare, har gjort god nytta. Kommissionen finner det angeläget, att i samband med omgestaltningen av lärarutbildningen även en kurs ordnas för lärare, som aspirera på ledande poster inom skolväsendet.

Delade meningar råda bland lärarorganisationerna i fråga om kompetenskraven för rektorstjänsterna. Medan *Allmänna adjunkt föreningen* varmt tillstyrker förslaget, att gymnasielärare utan lektorskompetens skall kunna inneha rektorstjänst vid gymnasium, yttrar *Lektorernas förening*:

»SK har föreslagit möjligheter till vidare utbildning och därav följande befordran för alla lärare utom för lektorerna. Både konsekvens och rättvisa kräva, att även lektorerna erhålla befordringsmöjligheter. I stället minskas enligt SK:s förslag utsikterna för dessa, då de enda befattningar, till vilka lektorer skulle kunna avancera: huvudlärartjänster i högre lönegrad, rektorat vid högre allmänt läroverk och de helt nya lärartjänsterna vid de föreslagna lärarhögskolorna, skola stå öppna även för lärare utan lektorskompetens. LF anser, att som regel lektorskompetent lärare bör äga företräde vid tillsättandet av dessa befattningar.»

Sveriges överläraresförbund och *Sveriges folkskolläraresförbund* opponera åter mot kommissionens krav, att rektor vid enhetsskola skall äga kompetens att undervisa på skolans högsta stadium. En ämneslärare med enbart adjunktutbildning har icke kompetens att undervisa som klasslärare. »Med samma skäl skulle kunna hävdas, att rektor och skolchef vid enhetsskola bör äga kompetens att undervisa på skolans lägsta stadium», invänder överläraresförbundet. Styrelsen för folkskolläraresförbundet föreslår ett system, avsett att tillgodose kravet på sakkunnig ledning av enhetsskolan med hänsyn till de olika skolstadiernas pedagogiska egenart:

»Om enhetsskolans rektor ska äga erforderlig pedagogisk och administrativ erfarenhet och sakkunskap för att handha ledningen av en enhetsskola, omfattande klasserna 1—9, bör han ha såväl klassläraresutbildning för mellanstadiet som adjunktutbildning för realskolan. Rektor med enbart adjunktutbildning eller enbart klassläraresutbildning synes inte kunna ensam handha de pedagogiska uppgifter som ankommer på rektor. I de fall rektor har endast adjunktutbildning bör därför närmast under honom förordnas en särskild studierektor (biträdande rektor) med mellanskolläraresutbildning för klasstadiet 1—6.

Lärare med enbart klassläraresutbildning för mellanskolan, vilken har stora pedagogiska och administrativa meriter, bör även kunna förordnas som rektor för enhetsskola. I sådana fall bör särskild studierektor med adjunkt-kompetens förordnas för realskolstadiet.

I större skoldistrikt synes det lämpligt att sammanföra klasserna 1—6 till en skolenhet med klasslärare som rektor och realskolstadiet klasserna 7—9 till en särskild skolenhet med realskollärare som rektor.

I mycket stora skoldistrikt kan det måhända även vara lämpligt med särskild studierektor för småskolstadiet.

Vid inrättande av enhetsskola inom skoldistrikt som förutom överlärare vid folkskolan har rektor vid realskola (kommunal mellanskola) inom distriktet bör antingen överläraren eller rektorn förordnas till rektor vid enhetsskolan, i förra fallet med rektorn vid realskolan som studierektor för realskolstadiet, i senare fallet med överläraren som studierektor för klasstadiet 1—6.

Rektor för gymnasium bör inte samtidigt vara rektor för enhetsskola.»

Departementschefen.

Departementschefen har för egen del beträffande det senast behandlade avsnittet rörande lärartjänsterna och lärarnas fortbildning anfört följande.

Tendensen i den rad av förslag, för vilka jag just redogjort, kan sägas vara att stimulera lärarna i det dagliga arbetet, vidmakthålla deras håg

för fortsatta studier och öka deras möjligheter att slå sig fram till en plats i skolväsendet, där deras kvalifikationer till fullo utnyttjas.

Jag är ense med skolkommissionen om att detta fordrar större elasticitet i lärarnas tjänstgörings- och anställningsförhållanden, än den nuvarande organisationen medger. En viss smidighet i systemet är också önskvärd från rent praktiska utgångspunkter. I synnerhet när *utbildningskurvan* löper ned och upp, som den gjort under de senaste årtiondena, är det angeläget, att lärarkårerna icke för starkt fastlänkas vid oföränderliga tjänstgöringsområden. Man måste kunna vid behov låta lärare, som i första hand utbildats för ett visst skolstadium, rycka upp på det närmast högre, och detta underlättas i hög grad, om ett icke alltför litet antal lärare lagt sina studier och sin fortbildning med tanke på en sådan möjlighet.

Vissa av kommissionens förslag utgå från organisatoriska förutsättningar, som ännu icke äro för handen, eller förutsätta mera tidsödande utredningar; andra äro enligt min mening av den art, att de omedelbart böra föras vidare och snarast möjligt läggas till grund för praktiska åtgärder.

När kommissionen framkastar tanken, att mellanskollärare i vissa fall skola kunna förvärva behörighet för undervisning på realskolestadiet genom en av lärarhögskolan kontrollerad fortbildning och speciellt att kompetens för undervisning i samhällslära på detta stadium skall kunna vinnas genom deltagande i en tilläggskurs i ämnet vid lärarhögskolan, är det tydligen fråga om förslag, som för sitt förverkligande fordra, att lärarhögskolorna trätt i funktion, och som icke kunna slutligt bedömas, förrän fullständig utredning föreligger om dessas organisation. Huruvida lärarhögskolorna kunna bli i stånd att genom en ettårig utbildning meddela småskollärare kompetens för tjänstgöring på mellanskolestadiet, är också ovisst, så länge utbildningskraven för de blivande småskollärarna måste hållas lägre än kommissionen tänkt sig; spörsmålet bör upptagas till förnyat övervägande i samband med den pågående detaljutredningen om lärarhögskolorna. Jag vill för närvarande blott anmärka, att frågan om vidareutbildning för småskollärare i en eller annan form om några år torde komma att få starkt ökad aktualitet, när de stora årskullarna i den tidigare skolåldern draga vidare till enhetsskolans högre klasser och barnantalet på småskolestadiet börjar sjunka.

Mot skolkommissionens förslag att inrätta särskilda huvudlärarbefattningar på alla skolstadier ha åtskilliga erinringar gjorts under remissgången. Skolöverstyrelsen, som anser att det mesta av vad skolkommissionen velat vinna genom inrättande av huvudlärartjänster skulle säkrare och mera friktionsfritt kunna uppnås genom en anordning med särskilt utsedda handledare för läraraspiranterna under praktikåret, har sålunda avrätt från att huvudlärartjänster inrättas på det sätt, som skolkommissionen föreslagit. Med hänsyn till de framställda erinringarna anser jag mig icke böra förorda nu ifrågakommande förslag.

Omedelbar aktualitet ha åter de förslag, som avse att råda bot för lärarbristen på realskolestadiet genom att möjliggöra påbyggnader med akademiska studier av folkskolläraryxamen respektive den föreslagna mellanskolläraryxamen. Studierna skulle alltefter sin omfattning antingen kunna sikta på full adjunktskompetens eller äsyfta behörighet för en mera begränsad undervisning på realskolestadiet. Utformningen av den särskilda prövningen vid universitet eller högskola, som för ändamålet blir erforderlig, torde böra ske under beaktande av såväl akademiska som skolsynpunkter. Vid den utredning, som på grund härav skyndsamt bör komma till stånd, bör

även undersökas, huruvida i något fall, där studentkunskaper i latin nu äro föreskrivna, studierna kunna givas en sådan läggning, att ett ur skol-synpunkt användbart resultat uppnås, utan att förstudierna i latin föras fram till nuvarande studentexamensnivå. Eventuellt erforderlig metodisk vidareutbildning för de lärare, som övergå till undervisning på realskolestadiet, torde framdeles kunna ordnas vid lärarhögskolorna eller på annat sätt.

Den mera komplicerade och säkerligen också mera svårlösta frågan om kombinerad utbildning i läro- och övningsämnen för lärare vid högre skolor bör jämväl under de närmaste åren upptagas till utredning och grundligt övervägande.

Skolkommissionen föreslår vidare inrättandet av en grupp nya gymnasie-lärartjänster vid sidan av de nuvarande lektorstjänsterna. Arbetet vid de allmänna läroverken utmärkes otvivelaktigt av en differentiering, som icke kommer till uttryck i det nuvarande systemet av lärartjänster. Jag har blivit övertygad om att det med hänsyn till de föreliggande arbetsuppgifternas art och det med dem förknippade ansvaret är önskvärt med en längre gående differentiering av lärartjänsterna, och jag har intet emot att till detta skäl ytterligare lägga vad kommissionen anfört om värdet av att även på lärarbanan beföringsmöjligheter skapas, som kunna göra banan mera lockande för framåtsträvande ungdom. Den närmare prövningen av lämpligheten av sådana åtgärder bör dock anstå i avvaktan på vederbörande löneinstansers bedömning av tjänsternas lönegradsplacering. Jag har emellertid för avsikt att under årets lopp föranstalta om erforderlig ytterligare utredning även i denna fråga. Därvid böra jämväl upptagas vissa frågor rörande särskilda ersättningar, exempelvis vid provårsläroverken. Jämväl den av skolkommissionen väckta frågan om behörighetsvillkoren för rektorsbefattningar, vilken åtminstone i vad avser de högre allmänna läroverken torde stå i visst samband med frågan om lärarkompetens och lärarkategorier för gymnasialstadiet, hör närmast hemma i detta sammanhang.

Frågan om särskild utbildning för skolans administrativa poster har berörts även i den år 1947 avslutade utredningen angående omorganisation av arbetet på de statliga läroverkens rektorsexpeditioner och torde böra upptagas till slutlig prövning, när de finansiella förhållandena det medgiva.

5. Motioner.

I motionerna *I: 507* och *II: 601* (herrar Eskilsson och Lundqvist samt herrar Hæggbloom och Hagård) betecknas det såsom mindre välbetänkt att på grund av lärarbristen skära ned kraven på teoretisk utbildning. De skäl för bibehållande av disputationssprov för lektorstjänst, som framförts av flera remissinstanser, synas värda uppmärksamhet. De blivande mellanskollärarnas bildningsunderlag bör göras så starkt som möjligt; det kan ifrågasättas, huruvida nuvarande gymnasieorganisation är i alla avseenden till fyllest för ändamålet, de nya gymnasiekursernas utformning är ännu obekant. I synnerhet bör dock småskollärarnas bildningsunderlag förstärkas i förhållande till vad som av Kungl. Maj:t föreslagits.

Blivande läroverkslärare böra bibringas kunskap om arbetsmetoderna, studiemålen och de allmänna förutsättningarna inom folkskolan. En motsvarande kontakt är önskvärd för folkskolans lärare. Denna synpunkt leder fram till någon form av gemensam utbildning för alla lärarkategorier. Motionärerna kunna således härutinnan ansluta sig till propositionen, men de hysa tvekan i fråga om aspiranttjänstgöringens utformning och ifrågasätta, huruvida icke den pågående utredningen om lärarhögskolornas detaljorganisation bör avslutas, innan några som helst beslut fattas.

Mellanskollärarnas utbildning avhandlas i motionerna *I: 529* och *II: 628* (herr Näsgård samt herrar Persson i Norrby och Svensson i Stenkyrka). Motionärerna tala för ett bibehållande av de nuvarande fyraåriga seminarie-linjerna, som skänkt landsbygden en betydande del av dess bästa lärarkrafter och under många årtionden varit den enda framkomliga studievägen för många begåvade ungdomar på landsbygden. Redan den begränsade tillgången på läraraspiranter med studentexamen torde göra det omöjligt att inom överskådlig tid slopa denna utbildningsväg. Även sedan skolreformen så som den nu skisserats blivit helt genomförd, kommer gymnasieutbildningen av lättförståeliga ekonomiska skäl att bli mer svåråtkomlig för landsbygdens ungdom än för städernas. Motionerna utmyнна i en hemställan, att riksdagen måtte uttala sig för att den nuvarande fyraåriga seminarieutbildningen ges stadigvarande karaktär såsom alternativ till den föreslagna utbildningen vid lärarhögskola, så att icke lärarutbildningen uteslutande reserveras för dem som avlagt studentexamen.

Vissa förhållanden under övergångstiden beröras i motionerna *I: 527* och *II: 629* (herr Ohlon samt fröken Vinge och herr Nestrup). Departementschefen har förklarat sig vilja medverka till en provisorisk seminariereform, men för provårsanstalternas del saknas ett liknande uttalande. Det är önskvärt, att utbildningen vid provårsanstalterna under 1950-talet successivt närmas till den planerade utbildningen vid lärarhögskolorna. I samband med en översyn av denna utbildning böra allmänna direktiv lämnas beträffande betygsgivningen, så att betygen komma att sättas efter enhetliga principer och betygsskalans möjligheter bättre utnyttjas. Vid utnämningarna av lärare vid provårsanstalterna bör vidare betydligt större hänsyn än nu tagas till de sökandes speciella lämplighet för den krävande handledningen av lärarkandidater. De ekonomiska villkoren för lärarna vid lärarutbildningsanstalterna böra förbättras, så att det blir möjligt för provårsanstalterna att behålla verkligt dugande lärarkrafter. Motionärerna sluta med att föreslå en riksdagsskrivelse med hemställan om åtgärder för att läroverkslärarutbildningen vid provårsanstalterna bättre än nu skall motsvara sitt ändamål, varvid de synpunkter böra vara vägledande, som föresvävat skolkommissionen vid dess skissering av de planerade lärarhögskolorna.

Utskottet.

1. **Allmänna synpunkter.** Ämneslärnarnas utbildning har sedan gammalt varit fördelad på två etapper, de akademiska studierna, som ge kunskaps- och allmänbildningsgrunden, och provåret, som direkt förbereder den praktiska lärarverksamheten. För de klasslärare, som utbildas i seminariernas studentlinjer, är utbildningens gång principiellt likartad; såsom allmänbildande grund för den egentliga yrkesutbildningen ligger i detta fall en fullständig gymnasiekurs. Vid folkskoleseminariernas fyraårslinjer och småskoleseminarierna löpa däremot ämnesstudierna och den egentliga yrkesutbildningen parallellt.

Departementschefen ställer först frågan, vilket av dessa båda system som bäst passar vår tids förhållanden. Han erinrar om att det blivit allt vanligare, att allmänbildande studier påbörjas i mycket unga år utan alltför preciserade yrkesplaner. Specialiseringen på lärarbanan bör icke ske vid en tidpunkt, då den studerande ännu är ur stånd att bedöma sin fallenhet och sitt intresse för lärarkallet. Av dessa och andra överväganden drager departementschefen slutsatsen, att icke blott den nuvarande utbildningsgången för ämneslärarna bör i sina stora drag bibehållas utan även en liknande väg sökas för klasslärarna. Dessas utbildning komme sålunda att bestå av en första allmänbildande etapp av gymnasial karaktär och en därpå följande egentlig yrkesutbildning vid fackutbildningsanstalt.

Utskottet ansluter sig till departementschefens principståndpunkt. Liksom denne anser dock utskottet, att vissa jämkningar i det skisserade utbildningsprogrammet tills vidare bliva erforderliga.

2. **Ämnesstudierna.** Ehuru *ämneslärnarnas utbildning* principiellt är ordnad enligt de grunder, departementschefen funnit riktiga, torde berättigade erinringar kunna framställas mot det sätt, varpå utbildningen i enskildheter är ordnad. Utskottet har tagit del av det material rörande studietiden för de akademiska examina, som återgives i propositionen (s. 7—8 samt s. 30 ff). Av uppgifter, som insamlats för olika offentliga utredningar, synes framgå, att nettostudietiden för filosofisk ämbetsexamen numera så avsevärt överstiger den i stadgar angående filosofiska examina angivna normaltiden av 7 terminer, att fordringarna i stor utsträckning måste anses otillfredsställande avvägda. Skadeverkningarna härav äro särskilt framträdande vid en tidpunkt, då tillgången på ämneslärare är otillräcklig. Enligt utskottets mening äro kraftiga åtgärder nödvändiga i syfte att hindra, att studenternas inträde i samhällsarbetet eller övergång till vetenskapliga studier alltför mycket försenas. Utskottet, som helt kan instämma i departementschefens uttalanden härutinnan, vill framhålla angelägenheten av att de föreliggande utredningsresultaten snarast möjligt bliva föremål för Kungl. Maj:ts prövning.

Beträffande *mellanskollärarytbildningen* tänker sig departementschefen ett fullföljande av den utveckling, som lett till att nu ungefär halva antalet folkskollärare utexamineras från studentlinjerna. I en framtid skulle enligt propositionen mellanskollärarnas utbildning principiellt grundas på genomgången fullständig gymnasiekurs eller i varje fall på ett kunskapsmätt, som i huvudsak motsvarar gymnasiekurs. De fyraåriga seminarielinjerna måste dock för avsevärd tid bibehållas, visserligen med en del jämkningar i studiegången. I motionerna I: 529 och II: 628 hemställes åter, att den fyraåriga seminarieutbildningen måtte ges stadigvarande karaktär.

Obestridligen har den gamla seminarieutbildningen på fyraårig linje tillfört lärarbanan ett stort antal framstående lärarbegåvningar. Ofta ha deras studier föregåtts av en längre eller kortare period av manuellt arbete. För lärargärningen har detta medfört fördelen av en större förtrogenhet med de breda folklagrens levnadsvillkor och livssyn än som kan påräknas hos dem, som fram till lärarexamen uteslutande ägnat sig åt skolstudier. Det är dock icke möjligt att bortse från den utveckling, som har försiggått beträffande rekryteringen av dessa linjer och som redan lett därhän, att de flesta inträdessökande avlagt realexamen. Efter all sannolikhet kommer denna utveckling att fortsätta, i mån som enhetsskoleorganisationen växer upp och en ny gymnasieorganisation anslutes till densamma, och den torde komma att ytterligare stimuleras av en vidareutveckling av det statliga stipendiesystemet. Karaktärsskillnaden i elevurvalet för de båda slagen av mellanskollärarytbildning komme genom en sådan utveckling att mer eller mindre utjämnas.

Fördelarna av en enhetlig mellanskollärarytbildning, grundad på fullständig gymnasiekurs, äro betydande. Det avgörande yrkesvalet uppskjutes då till en relativt sen punkt av studiegången. Den som genomgått ett gymnasium har ännu när han lämnar detta alla vägar öppna, medan den som givit sig in på fleråriga studier vid en exklusiv lärarutbildningsanstalt måhända icke ser någon återvändo, även om han med tiden fått goda skäl att tvivla på sin lämplighet som lärare. Grundas mellanskollärarytbildningen på gymnasiets slutexamen eller på ett kunskapsmätt, som i huvudsak motsvarar fullständig gymnasiekurs, bli vidare de utexaminerade lärarna i stånd att, om de så önska, fortsätta sina studier vid universitet och högskolor utan alltför stor tidsförlust. Särskilt torde de mindre centralskolorna få största nytta av mellanskollärare, som förskaffa sig kompetens att undervisa på realskolstadiet i ett eller annat ämne. Utskottet är med hänsyn till dessa förhållanden ense med departementschefen om att utbildningen av mellanskollärare vid de nya lärarutbildningsanstalter, som nu närmast planeras, bör vara grundad på gymnasiekurs.

De reserver av goda lärarämnen, som av olika skäl icke kunna gå den vanliga gymnasievägen, måste dock även tillvaratagas. Upprättandet av gymnasier för vuxna i enlighet med riksdagens beslut förlidna vår är ett vik-

tigt led i strävandena att öppna nya vägar för denna ungdom; utskottet vill i detta sammanhang understryka vikten av att sådana gymnasier snarast möjligt komma till stånd. I vad mån målet kan nås enbart genom sådana åtgärder, är dock ännu ovisst. Det måste därför kraftigt framhållas, att omorganisationen av mellanskollärarytbildningen bör ske under noggrant aktgivande på att utbildningsmöjligheterna icke beskäras genom en förhastad indragning av de fyraåriga seminarielinjerna. Liksom departementschefen anser utskottet det icke möjligt att nu fixera någon tidpunkt för det fullständiga genomförandet av utbildningsreformen. Skillnaden mellan departementschefens och motionärernas ståndpunkter torde under sådana omständigheter icke ha alltför stor praktisk betydelse.

Därmed har utskottet besvarat motionerna I: 529 och II: 628. Den ståndpunkt utskottet intagit innebär, att utskottet kan tillstyrka den tredje punkten i Kungl. Maj:ts hemställan.

Departementschefen anser sig icke i stånd att föreslå en på fullständig gymnasiekurs grundad *småskollärarytbildning*. Som närmaste utvecklingsmål uppställer han en förstärkning av grunden för den tvååriga utbildningen vid småkoleseminarierna — denna skulle i regel föregås av en ettårig allmänbildande kurs, som i sin tur skulle grundas på kunskapsmättet i realexamen. Med hänsyn till övergångsvis rådande förhållanden torde dock vid ett eller annat småkoleseminarium tvååriga allmänbildande kurser kunna finnas önskvärda för sökande, som icke ha tillgång till undervisning i realskola av nuvarande typ eller i enhetsskola.

Den föreslagna utbildningen är enligt utskottets mening tilltagen i knappaste laget såväl med hänsyn till den grundläggande undervisningens stora betydelse som med tanke på den planerade utvidgningen av småskolläraryrnas tjänstgöringsområde. Vid ett realistiskt bedömande av våra personresurser finner utskottet det dock icke möjligt att för närvarande ifrågasätta någon förstärkning. Utskottet tillstyrker sålunda jämväl den fjärde punkten av Kungl. Maj:ts hemställan.

Med det som utskottet i detta avsnitt av sitt utlåtande anfört få även motionerna I: 507 och II: 601 anses besvarade, i vad dessa avse det erforderliga bildningsunderlaget för olika lärargrupper.

3. Den egentliga yrkesutbildningen. De nya lärarytbildningsanstalter, som i framtiden skulle ge de stora lärargrupperna deras egentliga yrkesutbildning, benämnas i propositionen vanligen *lärarhögskolor*. Utskottet använder av praktiska skäl samma beteckning utan att däri inlägga någon mening angående ifrågavarande läroanstalters organisation. Liksom departementschefen anser utskottet, att tiden för ett ställningstagande till organisationsfrågorna är inne, först då ett konkret förslag föreligger angående inrättandet av den första lärarhögskolan.

Av departementschefens anförande framgår, att lärarhögskoledelegationens arbete i första hand inriktats på att utreda organisationen av en fullständig lärarhögskola avsedd för alla de tre huvudkategorierna av lärare: ämneslärare, mellanskollärare och småskollärare. I propositionens hemställan hålles det likväl ännu öppet, huruvida även småskollärarytbildning skall kunna förläggas till en sådan läroanstalt.

Enligt utskottets mening är det viktigt, att utredningen så klart som möjligt belyser, i vad mån den egentliga yrkesutbildningen för olika lärargrupper kan sammanföras. Enhetsskolans struktur gör det angeläget, att de olika lärargrupperna därinom känna sin samhörighet och det gemensamma ansvaret för de uppväxande. Miljön i en fullständig lärarhögskola bör i detta avseende vara gynnsammare än i utbildningsanstalter, vilkas organisation är helt inriktad på en speciell lärargrupps särskilda uppgifter i skolsystemet. Det är visserligen sant, att gemenskapen icke får drivas så långt, att utbildningen därigenom kommer att ligga för högt eller för lågt för någon elevgrupp. Sådant skulle minska trivseln i arbetet och därmed sannolikt motverka syftet med den enhetliga planläggningen. Iakttagas emellertid berättigade effektivitetskrav, bör en utbildning i en gemensam läroanstalt med i viss utsträckning gemensamma lärare, gemensamma diskussioner kring ämnen av gemensamt intresse och inslag av gemensam instruktion kunna hos de unga lärarna skapa en ökad förståelse för arbetet på andra stadier än det, där de själva komma att verka.

En fullständig lärarhögskola bör kunna utrustas med erforderliga resurser för att aktivt följa det försöksarbete, som på skolans alla stadier är en nödvändig betingelse för de metodiska framstegen. Varje ung lärare bör under sin utbildning ha fått någon kontakt med försöksverksamhetens aktuella problemställningar. Så många som möjligt av lärarhögskolans elever böra intresseras för att taga del däri, sedan de gått ut som färdiga lärare. Skall detta syfte nås, måste utbildningsanstalten ha den inriktning, som ligger i ordet lärarhögskola, och det är i varje fall önskvärt, att alla de stora lärargrupperna nås av dess påverkan. Inför det utvecklingsperspektiv, som karakteriserats såsom en fortskridande skolreform, har man enligt utskottets uppfattning att vänta sig en särskilt stor insats av de fullständiga lärarhögskolorna.

I avseende på utbildningen av ämneslärare skulle inrättandet av lärarhögskolor av allt att döma innebära en viss rationalisering. Av lärarna vid provårsanstalterna taga för närvarande somliga en relativt obetydlig del i provårsarbetet, ehuru de alltid måste hålla sig beredda att mottaga åhörare vid sina lektioner. Vid en större läroanstalt av lärarhögskolans typ böra särskilt framstående lärare kunna anställas och deras kapacitet bättre än som stundom kan ske vid de nuvarande provårsanstalterna utnyttjas för lärarutbildningen. Om behovet av nya lärare fortsätter att stiga, som det

otvivelaktigt kommer att göra, synes en sådan rationalisering redan av tekniska skäl bliva i längden ofrånkomlig.

På grund av dessa och andra överväganden har utskottet kommit till samma uppfattning som departementschefen i fråga om arten av de lärarutbildningsanstalter, som under de närmaste åren böra upprättas. Utskottet tillstyrker sålunda jämväl första punkten i propositionens hemställan. Utskottet vill blott i detta sammanhang understryka önskvärdheten av att även småskolläroverutbildningen, i den mån så ske kan, förläggas till lärarhögskolor. Också i fråga om tidsomfattningen av de olika lärargruppernas studier vid lärarhögskolorna biträder utskottet departementschefens mening.

Den omläggning av lärarutbildningen, som nu planeras, gäller emellertid icke blott utformningen av lärarutbildningsanstalter av ny typ utan också läroängsen och kursinnehållet. Departementschefen framhåller bland annat behovet av en förbättrad psykologisk orientering. Han anbefaller vidare en växelutbildning med alternerande studier vid lärarhögskolan och praktik på arbetsfältet, s. k. aspiranttjänstgöring.

I båda avseendena delar utskottet departementschefens mening. En aspiranttermin skulle konfrontera de blivande lärarna med yrkets praktiska krav. Inlägges den mittvägs i utbildningen, skulle de få tillfälle att självständigare än i övningsskolan pröva sitt grepp på det redan inhämtade; de skulle få uppleva konkreta, kanske oförutsedda skolsituationer, som kunde ge en levande bakgrund för den fortsatta utbildningen i lärarhögskolan och öka deras möjligheter att få ut av denna vad den är avsedd att ge. Betänkligheter ha visserligen yppats mot att ännu icke fullt utbildade lärare skulle bestrida undervisning i ett så stort antal klasser, som vid fullt genomförd aspiranttjänstgöring bleve fallet. Utskottet förutsätter emellertid, att aspiranterna erhållit tillräcklig förberedelse och under tjänstgöringen få en så tillfredsställande handledning, som omständigheterna medgiva; vinsterna av en utbildning, vari en väl planlagd aspirantutbildning ingår, synas vara så påtagliga, att de torde väl uppväga de olägenheter, som kunna påvisas. Utskottet biträder sålunda jämväl andra punkten av departementschefens hemställan.

Liksom departementschefen anser utskottet, att formerna för aspiranttjänstgöringen icke nu böra fixeras. Utskottet har intet att erinra mot att aspiranttjänstgöringen fullgöres genom korttidsvikariat, så långt detta med hänsyn till aspiranternas utbildning och undervisningens gång befinnes försvarligt. I övrigt synas resultaten av pågående utredningar och försök böra avvaktas. Definitivt torde aspiranttjänstgöringen icke kunna utformas, förrän de nya lärarutbildningsanstalterna någon tid varit i verksamhet.

Enligt skolkommissionens förslag skulle lärarhögskolorna ha en viktig uppgift att fylla jämväl för lärarnas fortsatta utbildning. Dit skulle för-

läggas kurser, vilka ingå som led i en systematiskt ordnad utbildning för viss tjänstgöring, men även en friare organiserad kursverksamhet av den art, som redan bevisat sitt värde för lärarnas vidareutbildning. Departementschefen delar principiellt denna mening men ser sig nödsakad att låta anstå med praktiska förslag, tills den pågående utredningen om lärarhögskolornas detaljorganisation slutförts. Utskottet kan icke intaga någon annan ståndpunkt men vill understryka betydelsen av att kontinuerligt verksamma centralorgan för lärarnas fortsatta utbildning komma till stånd.

I fråga om ordningen och tempot för den planerade omorganisationen av lärarutbildningen kan utskottet icke göra något bestämt uttalande. Utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t successivt kommer att förelägga riksdagen de förslag om upprättande av nya lärarutbildningsanstalter, som finnas av omständigheterna påkallade. Så länge behovet av lärare är i stigande, och sannolikt även under avsevärd tid därefter, torde lärarutbildningsanstalter av nuvarande typ icke kunna undvaras vid sidan av de nya.

Utskottet vill i detta sammanhang framhålla, att den planerade omorganisationen icke med fog kan åberopas för åtgärder, varigenom de nuvarande lärarutbildningsanstalterna eller deras lärarkårer skulle försättas i ett ogynnsammare läge än eljest vore fallet. Det är även under övergångstiden av yttersta vikt, att seminarier och provårsläroverk kunna draga till sig dugande lärare och erhålla en utrustning, som sätter dem i stånd att väl fullgöra sina uppgifter.

Lika viktigt är det, att övergångsförhållandena icke få leda till någon stagnation på det pedagogiska området. Departementschefen förklarar sig ha för avsikt att föreslå åtgärder, varigenom undervisningen vid seminarier successivt närmas till den planerade undervisningen vid lärarhögskolorna. Reformen av lärarutbildningen bör liksom skolreformen ha en fortskridande karaktär. Delreformer böra företagas, i den mån det är möjligt inom ramen av nuvarande organisation, säger departementschefen, och parallellt därmed bör en ny organisation, bestående av lärarhögskolor av olika slag — fullständiga och ofullständiga — successivt uppbyggas, allteftersom den aktualiseras av framträdande behov, tills slutligen omständigheterna medgiva, att reformen i dess helhet föres i hamn.

Utskottet ansluter sig till vad departementschefen uttalat i fråga om reformarbetet vid seminarier under övergångstiden och vill i anledning av motionerna I: 527 och II: 629 understryka, att liknande synpunkter böra anläggas även ifråga om provårsläroverken. Liksom motionärerna anser utskottet, att åtgärder böra vidtagas för att läroverkslärarutbildningen vid provårsanstalterna bättre än nu skall motsvara sitt ändamål och att därvid de synpunkter böra vara vägledande, som kommit till uttryck i skolkommissionens förslag rörande de planerade lärarhögskolorna. Även de specialfrågor, motionärerna i detta sammanhang berört, synas vara värda be-

aktande; utskottet förutsätter, att de uppmärksammas av vederbörande instanser.

Slutligen är utskottet ense med departementschefen om att utredning vid läglig tidpunkt bör företagas om i vad mån lärarhögskolorna kunna utnyttjas för utbildning av speciallärare.

4. L ä r a r t j ä n s t e r n a o c h l ä r a r n a s f o r t b i l d n i n g. Propositionens sista avsnitt upptages huvudsakligen av redogörelser för tillämnade utredningar.

I fråga om tendensen i de åtgärder, som böra vidtagas, delar utskottet departementschefens mening. Det är ur flera synpunkter önskvärt, att det bland lärarna på varje stadium finnes icke alltför få, som vid behov kunna åtaga sig tjänstgöring på ett angränsande stadium, och det är lika önskvärt, att lärare, som kvalificerat sig för mera krävande uppgifter, också beredas en däremot svarande ställning på sitt arbetsfält. Utskottet har sålunda intet att erinra mot vad departementschefen i denna del av propositionen anfört.

Utskottet vill särskilt understryka angelägenheten av att åtgärder i god tid vidtagas för att lösa centralskolornas lärarproblem. I rätt stor omfattning torde lärare vid dessa skolor komma att tjänstgöra såväl på mellanskole- som på realskolestadiet. Det kan ej rimligen ifrågasättas, att de skola avlägga såväl mellanskollärarexamen som en tidsödande och dyrbar ämbetsexamen. I likhet med skolkommissionen anser utskottet, att en mellanskollärare bör kunna förvärva adjunksbehörighet, om han till sin mellanskollärarexamen lägger akademiska studier av ungefär den omfattning skolkommissionen angivit jämte viss praktisk utbildning vid lärarhögskola och att han bör kunna få behörighet för viss tjänstgöring på realskolestadiet efter en mera begränsad komplettering.

Bland enhetsskolans lärare komma emellertid under lång tid framåt att finnas lärare, som avlagt nuvarande folkskollärarexamen men icke studentexamen och alltså icke äga tillträde till universitet. I samma läge med avseende på möjligheterna att fortsätta studierna torde i regel de mellanskollärare, som under övergångstiden utexamineras på seminariernas fyra-årslinjer, komma att befinna sig, möjligen även vissa lärare, som intagits i lärarhögskola efter inträdesprov. Vid den planerade utredningen om mellanskollärarnas fortsatta studier bör enligt utskottets mening även eftersträvas att i görlig mån underlätta för dessa lärargrupper att påbygga sin lärarexamen med akademiska studier.

Utskottets hemställan.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

A. att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag, godkänna följande riktlinjer för ordnandet av vissa lärargrupperns egentliga yrkesutbildning:

1. I den ordning och till det antal, som framdeles bestämmes, skola lärarutbildningsanstalter av ny typ inrättas, avsedda att meddela egentlig yrkesutbildning för ämneslärare, mellanskollärare och eventuellt småskollärare ävensom, i den mån sådant i vederbörlig ordning bestämmes, för olika grupper av speciallärare.

2. Den egentliga yrkesutbildningen för ämneslärare, mellanskollärare och småskollärare skall från tidpunkt, som senare bestämmes, omfatta dels utbildning vid lärarutbildningsanstalt, dels viss aspiranttjänstgöring.

3. Utbildningen av mellanskollärare skall vara grundad på ett kunskapsmätt, i huvudsak motsvarande gymnasiekurs.

4. Den egentliga yrkesutbildningen för småskollärare skall från tidpunkt, som senare bestämmes, tills vidare vara grundad på en ettårig allmänbildande kurs, baserad på ett kunskapsmätt i huvudsak motsvarande realexamen;

B. att

1. motionerna I: 507 och II: 601,

2. motionerna I: 529 och II: 628

— i den mån de icke kunna anses besvarade genom vad utskottet ovan anført — icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;

C. att motionerna I: 527 och II: 629 må anses besvarade genom vad utskottet ovan anført.

Stockholm den 28 november 1950.

På särskilda utskottets vägnar:

BERTIL VON FRIESEN.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar Näsström, Karl Andersson, Ivar Persson, Arrhén, Ohlon, Gillström, fru Sjöström-Bengtsson, herrar Johan Eric Ericson, Wahlund, Bergh, Englund och fru Lindström; samt

från andra kammaren: herrar von Friesen, Severin, Bark, Onsjö, Wallentheim, Malmborg i Skövde, Lindahl, Kyling, Hoppe, Hammar, Gustafsson i Bogla och Johansson i Mysinge.

Reservation

vid punkten A. 4. av utskottets hemställan av herrar *Arrhén, Bergh, fru Lindström, herrar Malmborg* i Skövde, *Kyling* och *Hammar*, vilka funnit den av departementschefen förordade förstärkningen av småskollärarnas utbildning otillräcklig och därför ansett, att

dels det stycke i utskottets yttrande å s. 50, som börjar med orden »Den föreslagna» och slutar med orden »Kungl. Maj:ts hemställan», bort hava följande lydelse:

»Såsom utskottet framhållit i sitt utlåtande nr 1 med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 70 vid årets riksdag, finnes det ett nödvändigt samband mellan de olika lärarkategoriernas arbetsuppgifter och den utbildning de erhållit. Detta sammanhang kommer till uttryck i det beslut angående den blivande enhetsskolans stadielinindelning, som riksdagen fattade under årets vårsession: 'Enhetsskolan är avsedd att uppdelas i tre stadier, vart och ett i regel omfattande tre år. Undervisningen på vart och ett av dessa stadier skall i första hand bestridas av lärare, som särskilt utbildats för undervisning på stadiet i fråga'. Sambandet kommer till ännu klarare uttryck i utskottets motivering. Utskottet fann det angeläget att betona, att samtliga lärarkategorier böra erhålla en för sina uppgifter väl kvalificerad utbildning. Utskottet framhöll även, att enhetsskolans utformning icke kunde alltför mycket schematiseras, emedan lokala förhållanden, lärarutbildningens läge och tillgången på arbetskraft kunde föranleda vissa olikheter i utformningen.

Av det sagda torde få anses framgå, att den av riksdagen i princip beslutade stadielinindelningen kan förverkligas, i den mån tillgången på väl kvalificerade lärare gör det möjligt, och att en utsträckning av småskolestadiet till att omfatta klasserna 1—3 förutsätter en för undervisning på detta stadium särskilt tillrättalagd lärarutbildning.

Enligt utskottets mening skulle ett förverkligande av Kungl. Maj:ts nu föreliggande förslag till utbildningsgång för småskolans lärare icke på ett tillfredsställande sätt skapa denna förutsättning.

I propositionen betecknas den föreslagna förstärkningen av den grund, varpå de blivande småskollärarinnornas yrkesutbildning skall byggas, som en första etapp, vilken uppfattning utskottet helt delar. I den fortsatta utredningen bör enligt utskottets mening eftersträvas en förbättring av småskollärarinneutbildningen, beträffande såväl den grundläggande allmänbildningen som den egentliga yrkesutbildningen. Man bör därvid söka nå fram till en lösning, som möjliggör yrkesutbildningens förläggande till lärarhögskola även för denna lärarkategori, ett önskemål vilket utskottet i annat sammanhang understrukit. Skulle en sålunda i jämförelse med Kungl.

Maj:ts förslag förstärkt utbildning av olika skäl icke kunna åstadkommas, synes enligt utskottets mening frågan om stadieindelningen inom klasserna 1—6 böra tagas under förnyat övervägande;»

dels ock punkten A. 4. av utskottets hemställan bort hava följande lydelse:

»Den egentliga yrkesutbildningen för småskollärare skall från tidpunkt, som senare bestämmes, vara grundad på en tvåårig allmänbildande kurs, baserad på ett kunskapsmått i huvudsak motsvarande realexamen.»

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Kungl. Maj:ts proposition och enskilda motioner	1
1. Allmänna synpunkter på lärarutbildningen	2
2. Läraraspiranternas ämnesstudier	3
Utredningar och yttranden 3. — Departementschefen 14.	
3. Den egentliga yrkesutbildningen	16
Utredningar och yttranden 16. — Departementschefen 31.	
4. Lärartjänsterna och lärarnas fortbildning	34
Utredningar och yttranden 34. — Departementschefen 44.	
5. Motioner	46
<i>Utskottet</i>	48
<i>Utskottets hemställan</i>	55
<i>Reservation</i>	56